

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA
TĒLPISKĀS PLĀNOŠANAS TIESISKIE ASPEKTI**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Ieva Renkvica**
Studentes apliecības Nr.: ir05 066
Darba vadītāja: Doc. Dr.iur. Silvija Meiere

RĪGA, 2021

ANOTĀCIJA

Maģistra darbs “Rīgas vēsturiskā centra telpiskās plānošanas tiesiskie aspekti” ir balstīts uz autores profesionālo pieredzi jautājumos, kas saistīti ar attīstības plānošanu Rīgas vēsturiskā centra teritorijā, t.sk. teritorijas plānojuma izstrādē un tā piemērošanā, tiesību normu interpretācijā, tostarp, līdzdalību atbildes raksta sagatavošanā Satversmes tiesai tiesvedībā par pašvaldības noteikto ierobežojumu spēļu zāļu ierīkošanai atbilstību augstāka juridiskā spēka normai.

Pētījuma aktualitāti pamato grozījumi Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā, normatīvā akta izmaiņas skatot valsts teritorijas attīstības plānošanas sistēmas ietvarā un kopsakarā ar uzsāktajiem attīstības plānošanas procesiem Rīgas pilsētā.

Pētījuma ietvaros veikts Rīgas vēsturiskā centra telpiskās plānošanas tiesiskā regulējuma izvērtējums, analizēts spēkā esošā Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojuma statuss speciālo tiesību normu ietvarā un sniegts piemērošanas problemātikas izvērtējums.

Darba rezultāts ir ieteikumi un rekomendācijas Rīgas vēsturiskā centra integrētas telpiskās plānošanas sistēmas pilnveidošanai un ierosinājumi grozījumiem spēkā esošajā normatīvajā regulējumā.

Atslēgas vārdi:

Rīgas vēsturiskais centrs, kultūras mantojums, telpiskā plānošana, teritorijas plānojums, lokālplānojums, tematiskais plānojums, pārvaldība

ANNOTATION

The master's thesis “Legal Aspects of Spatial Planning of the Historic Centre of Riga” is based on the author's professional experience in issues related to development planning in the territory of the Historic Centre of Riga, incl. in the development of the spatial plan and its application, in the interpretation of legal norms, including participation in the preparation of a written reply to the Constitutional Court in legal proceedings regarding the compliance of the restrictions established by the local government for the installation of gaming halls with a norm of higher legal force.

The topicality of the research is substantiated by the amendments to the Law on the Preservation and Protection of the Historic Centre of Riga, considering the changes in the regulatory enactment within the framework of the national territorial development planning system and in connection with the initiated development planning processes in the city of Riga.

Within the framework of the research, the evaluation of the legal regulation of spatial planning of the Historic Centre of Riga has been performed, the status of the valid spatial plan of the Historic Centre of Riga and its protection zone within the framework of special legal norms has been analyzed and the problem of application has been assessed.

The result of the work is suggestions and recommendations for the improvement of the integrated spatial planning system of the historical center of Riga and suggestions for amendments to the existing regulatory framework.

Keywords:

Historic Centre of Riga, cultural heritage, spatial planning, territorial planning, local planning, thematic planning, management

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	7
1. Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības tiesiskie aspekti.....	10
1.1. Rīgas vēsturiskais centrs Pasaules mantojuma kontekstā.....	10
1.2. Starptautisko tiesību ietvars.....	14
1.3. Eiropas Savienības tiesības.....	16
1.4. Nacionālo tiesību regulējums.....	18
2. Rīgas vēsturiskā centra telpiskā plānošana.....	23
2.1. Jēdziena “telpiskā plānošana” izpratne.....	23
2.2. Telpiskās plānošanas sistēmas tiesiskais ietvars.....	25
2.3. Nacionālā un reģionālā līmeņa attīstības plānošanas konteksts.....	27
2.4. Pašvaldības attīstības plānošana un normatīvais regulējums.....	29
2.4.1. Pilsētībūvnieciskās attīstības ģenēze.....	29
2.4.2. Stratēģiskais plānošanas līmenis.....	31
2.4.3. Teritorijas plānošanas specifika.....	32
2.4.4. Sabiedrības iesaistes procesi un pilsoniskā līdzdalība.....	39
3. Rīgas vēsturiskā centra teritorijas plānojuma īstenošana un pārvaldības aspekti.....	40
3.1. Normatīvā regulējuma realizācijas problemātika būvniecības procesā.....	40
3.2. Pasaules mantojuma vietas pārvaldība.....	46
Kopsavilkums.....	51
Pateicības.....	54
Izmantotā literatūra un avoti.....	55
Pielikumi.....	59

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

1. Būvvalde – Rīgas pilsētas būvvalde (iestādes nosaukums līdz 2021. gada 31.augustam)
2. ES – Eiropas Savienība
3. ICOMOS – Starptautiskā pieminekļu un ievērojamu vietu aizsardzības padome (*International Council on Monuments and Sites* – angļu val.)
4. Jaunais Rīgas teritorijas plānojums – ar Rīgas domes 15.12.2021. lēmumu Nr. 1091 apstiprināts vietēja plānošanas līmeņa dokuments. 15.12.2021. izdoti Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 103 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi”. Teritorijas plānojums un saistošie noteikumi nav īstenojami tikmēr, kamēr nav pabeigtas Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajā daļā minētās darbības, kas attiecināmas uz teritorijas plānojuma pārsūdzēšanas procesu.
5. Kultūras mantojuma pārvalde – Kultūras ministrijas Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde (iestādes nosaukums līdz 2018. gada 13. jūnijam – Kultūras ministrijas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija)
6. Pieminekļu aizsardzības inspekcija – Kultūras ministrijas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (iestādes nosaukums no 2018. gada 14. jūnija – Kultūras ministrijas Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde)
7. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments – Pilsētas attīstības departaments
8. UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – angļu val.)
9. UNESCO Konvencija – Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību
10. UNESCO Pasaules mantojuma komiteja – UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma komiteja
11. Vēsturiskais centrs – UNESCO Pasaules mantojuma vieta Nr.852 “Rīgas vēsturiskais centrs”
12. Vēsturiskā centra aizsardzības zona – UNESCO Pasaules mantojuma vieta Nr.852 “Rīgas vēsturiskais centrs” aizsardzības zona
13. Vēsturiskā centra apbūves noteikumi – Rīgas domes 2006. gada 7. februāra saistošie noteikumi Nr. 38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”
14. Vēsturiskā centra likums – Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums

15. Vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības noteikumi – Ministru kabineta 2004. gada 8. marta noteikumi Nr. 127 “Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības noteikumi”
16. Vēsturiskā centra padome – Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padome
17. Vēsturiskā centra teritorijas plānojums – Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums

IEVADS

Rīgas vēsturiskais centrs ir viena no Latvijas identitāti veidojošajām kultūrvēsturiskajām vērtībām, kas līdz ar tā iekļaušanu Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) Pasaules mantojuma sarakstā 1997.gadā ir ieguvis globālu nozīmi visas cilvēces mērogā. UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma komiteja ir atzinusi, ka Rīgas vēsturiskajam centram, kuru veido salīdzinoši labi saglabājusies viduslaiku un vēlāko laiku pilsētas struktūra, ir ievērojama universāla vērtība, un to rada viduslaiku apbūve, jūgendstila arhitektūras daudzums, koncentrācija un mākslinieciskā kvalitāte, kurai līdzīgas nav citur pasaulē, kā arī 19. gadsimta koka arhitektūra.¹

Pasaules mantojuma vietu saglabāšanu un aizsardzību regulējošo tiesību normu sistēma ir balstīta uz starptautiskajās konvencijās un starpvalstu līgumos noteiktajiem vērtību saglabāšanas pamatprincipiem. Rīgas vēsturiskā centra īpašas nozīmes universālās vērtības saglabāšanas pienākums nav tikai teritorijas saimnieka, kurā atrodas šis unikālais objekts – pašvaldības, bet gan valsts un sabiedrības atbildība. Pašreizējais Latvijas kultūrvēsturiskā mantojuma sistēmas ietvars ir balstīts uz kultūras pieminekļu saglabāšanu un aizsardzību, ietverot pasākumus to uzskaitē, izpētei, praktiskai saglabāšanai, izmantošanai un popularizēšanai.² Atzinīgi vērtējamas gan akadēmiskajā vidē, gan arī praktiķu vidū veiktās līdzšinējās izpētes par kultūras mantojuma aizsardzības jautājumiem. Atsevišķi pētījumi ir veltīti gan kultūras pieminekļu aizsardzībai³ un atjaunošanai, arhitektūras mantojumam⁴, jūgendstila un koka arhitektūrai, mākslas objektiem un arheoloģijas pieminekļiem. Īpaša uzmanība tiek pievērsta arī vērtību kopumam, kas koncentrēts Rīgas centrā.⁵

Savukārt, starptautiskajā kultūrvēsturiskajā mūsdienu skatījumā uz kultūras mantojumu ir kļuvis plašāks, pieejams holistiskāks un iekļaujošāks, aptverot ne tikai esošo kultūras pieminekļu saglabāšanu, bet arī kultūrtelpas attīstības plānošanu. Paplašinās arī jēdziena “kultūras mantojuma” izpratne, ar to saprotot “uzkrātu resursu kopumu, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārlicēcības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas

¹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. World Heritage Committee Twenty – first session. Report. Naples, Italy, 1-6 December 1997. S.45. Pieejams: <http://whc.unesco.org/archive/1997/whc-97-conf208-17e.pdf> [aplūkots 21.09.2021.]

² Par kultūras pieminekļu aizsardzību: LV likums. Pieņemts 12.02.1992. [21.09.2021. red.]

³ Sīkāk sk. Dambis J., Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Kultūras pieminekļu aizsardzība. 2017, 72 lpp.

⁴ Sīkāk sk. Mintauris M. Arhitektūras mantojuma aizsardzības vēsture Latvijā. Rīga: Neptuns, 2016, 262 lpp.

⁵ Sīkāk sk. Dambis J. Rīgas centra arhitektoniski telpiskās vides kvalitāte, 1995–2010: promocijas darbs. Rīga: 2010.

izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot.”⁶ Aizvien aktuālāki kļūst jautājumi par klimata pārmaiņu ietekmi uz pasaules mantojumu un pielāgošanos klimata pārmaiņām, veicinot tā izturētspēju, pieaugoša loma ir ekosistēmu pakalpojumu pieejai kultūras mantojuma izmantošanā un attīstībā. Tiek pārvērtēta kopienu loma lēmumu pieņemšanā, kas skar kultūras mantojumu un attīstības plānošanu, un sabiedrības līdzdalības procesi mūsdienās vairs nav tikai formālas apspriešanas procedūras. Arī telpiskās plānošanas politikā kultūras mantojuma saglabāšana un atjaunošana tiek skatīta kā kopējas sistēmas integrēta sastāvdaļa. Īpaša vērtība šobrīd Eiropā ir pievērsta problemātikai, kas saistīta ar būvētās vides kvalitāti, tā ietekmi vērtējot no visaptverošas būvkultūras koncepta pieejas, kultūras mantojuma uzturēšanu, saglabāšanu un izvērstu vides veidošanu apskatot caur būvniecību un attīstību kā vienotu veselumu, un formulējot kultūras cerības attiecībā uz mūsu būvētās vides ārējo izskatu, kopējā labuma panākšanai.⁷ Tieši kultūras mantojumam ir īpaša loma augstas kvalitātes būvkultūras veidošanā, jo tam, kā mēs lietojam, uzturam un aizsargājam savu kultūras mantojumu šodien, būs būtiska loma augstas kvalitātes būvētās vides attīstībā nākotnē.⁸

Viena Rīgas vēsturiskā centra kultūrvēsturisko vērtību veidojošām komponentēm ir pilsētas plānošana jeb telpiskā plānošana tās plašākā tvērumā.⁹ Pilsētas attīstību kopš tās pirmsākumiem ir ietekmējuši ne tikai laikmeti, bet to noteica arī virkne pilsētas izbūves plānu un pilsētplānošanas projektu, kā arī konkrētajā laika posmā izdoti būvniecību regulējoši tiesību akti, t.sk. Rīgas būvnoteikumi. Tā, piemēram, 20.gs. sākumā valdīja uzskats, ka “Rīgai ir vislabākie apbūves noteikumi visā Krievijas impērijā”.¹⁰ Tāpēc bez pārdomātas pilsētas attīstības, pilsētas apbūvi reglamentējošiem normatīviem un atbilstošas būvniecības prakses, mēs šodien nevarētu runāt par Rīgas vēsturisko centru Eiropas un pasaules vērtību kategorijās.

Šobrīd Rīgas pilsētas administratīvajā teritorijā spēkā ir divi vietējā līmeņa teritorijas plānošanas dokumenti – Rīgas teritorijas plānojums 2006.-2018.gadam, kas nosaka prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei ārpus Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas robežām un Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums, kas izstrādāts atbilstoši Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma deleģējumam, nosaka prasības pasaules mantojuma vietas teritorijas izmantošanai un apbūvei.

⁶ Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai (Faro konvencija). Parakstīta Strazbūrā 27.10.2005., stājas spēkā 01.06.2011. [21.09.2021.]

⁷ The Davos Declaration 2018. p.9. Pieejams: <https://davosdeclaration2018.ch/media/Context-document-en.pdf> [aplūkots 21.09.2021.]

⁸ The Davos Declaration 2018. Office fédéral de la culture Section Patrimoine culturel et monuments historiques, 2018. Pieejams: <https://davosdeclaration2018.ch> [aplūkots 21.09.2021.]

⁹ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 1.panta pirmās daļas 1.punkts: LV likums. Pieņemts 29.05.2003. [21.09.2021.]

¹⁰ Bākule I., Sikсна A. Rīga ārpus nocietinājumiem. Pilsētas plānotā izbūve un pārbūve no 17. gadsimta līdz Pirmajam pasaules karam. Rīga: Neputns, 2009, 224.lpp.

Ņemot vērā izņēmumu no konvencionālās teritorijas plānošanas sistēmas, kas ir izrietošs no UNESCO Pasaules mantojuma vietas statusa, nekustamo īpašumu īpašnieku vidū, profesionāļu rindās un arī sabiedrībā kopumā joprojām aktuālas ir diskusijas par Rīgas vēsturiskā centra attīstības kvalitāti, kā arī prasībām un nosacījumiem, kas izriet no teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem.

Pamatojoties uz iepriekš norādīto problemātiku, maģistra darba mērķis ir izstrādāt starpdisciplināru pētījumu par UNESCO Pasaules mantojuma vietas “Rīgas vēsturiskais centrs” telpiskās plānošanas tiesisko regulējumu, analizējot to speciālo tiesību normu ietvarā, un izvērtēt īpašas nozīmes universālās vērtības saglabāšanas, aizsardzības un attīstības aspektus Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā.

Pētījuma objekts ir UNESCO Pasaules mantojuma vieta – Rīgas vēsturiskais centrs un tā aizsardzības zona. Pētījuma priekšmets – Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas telpiskās plānošanas tiesiskais regulējums.

Darba mērķa sasniegšanai ir izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- 1) sniegt Pasaules kultūras mantojuma vietas – Rīgas vēsturiskā centra – aizsardzības sistēmas raksturojumu starptautisko un nacionālo tiesību avotu kontekstā;
- 2) analizēt UNESCO Pasaules mantojuma vietu plānošanas un pārvaldības sistēmas Rīgai līdzīgās Eiropas valstīs;
- 3) konkretizēt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas telpiskās plānošanas jēdzienu, sagatavojot priekšlikumu termina iekļaušanai normatīvajos tiesību aktos;
- 4) sniegt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas saglabāšanas un telpiskās plānošanas tiesiskā regulējuma raksturojumu;
- 5) veikt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas telpiskās plānošanas izvērtējumu speciālo tiesību normu ietvarā;
- 6) konstatēt galvenos Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojuma piemērošanas problēmjautājumus un sagatavot priekšlikumus un ierosinājumus to risināšanai.

Maģistra darbs sastāv no ievada, 3 nodaļām, kopsavilkuma, anotācijas, izmantotās literatūras un avotu saraksta un 2 pielikumiem.

Darba rezultāts ir ieteikumi Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas telpiskās plānošanas sistēmas pilnveidošanai un ierosinājumi grozījumiem spēkā esošajā normatīvajā regulējumā.

Maģistra darbā ir __ lapas un 2 pielikumi. Darbā ir izmantoti __ informācijas avoti.

1. RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA SAGLABĀŠANAS UN AIZSARDZĪBAS TIESISKIE ASPEKTI

1.1. Rīgas vēsturiskais centrs Pasaules mantojuma kontekstā

Vērtējot Rīgas vēsturiskā centra starptautisko nozīmību kopējā Pasaules mantojuma sarakstā, secināms, ka šobrīd tajā ir iekļauti 1154 objekti 167 pasaules valstīs, kas ataino cilvēka radošā gara meistardarbus, kā arī unikālas pasaules dabas vietas, kam piemīt īpaša estētika, bioloģiskā daudzveidība vai savdabīga mijiedarbe ar pasaules kultūru attīstību. Atbilstoši saraksta struktūru veidojošai klasifikācijai, no pasaules mantojuma vietām lielākā daļa ir kultūras mantojuma vietas – 897 objekti, līdzās ir arī 218 dabas mantojuma vietas un 39 jaukta tipa mantojuma vietas.¹¹

Atsevišķi ir aplūkojams jautājums par objektiem, kas iekļauti apdraudētā pasaules mantojuma sarakstā. Tiesības iekļaut kādu mantojuma vietu šajā sarakstā ir Pasaules mantojuma komitejai¹², turklāt apstāklim vai apstākļiem, kas apdraud vietas integritāti, jābūt tādiem, kurus ir iespējams izlabot ar cilvēku rīcību. Kultūras mantojuma vietas var apdraudēt gan dabiski, gan cilvēku radītie apstākļi, turpretī dabas mantojuma vietu integritātei galvenos draudus radīs cilvēku darbība un tikai ļoti retos gadījumos – dabiskie apstākļi. Dažreiz vietas integritāti apdraudošos apstākļus iespējams labot ar administratīviem vai tiesiskiem pasākumiem, piemēram, atceļot kādu nozīmīgu būvdarbu projektu vai uzlabojot juridisko statusu. Šajā saraksta kategorijā ir iekļautas 36 kultūras mantojuma vietas un 16 dabas mantojuma vietas, no tām Eiropas kontekstā īpašu uzmanību ir jāpievērš Vīnes vēsturiskajam centram Austrijā, viduslaiku pieminekļiem Kosovā, Serbijā un Rošija Montanā kalnrūpniecības ainavai Rumānijā, kas vienlaicīgi tika iekļauta Pasaules mantojuma sarakstā un apdraudētā pasaules mantojuma sarakstā, līdz tiks novērsti tās integritātes apdraudējumi, ko rada iespējamā akmeņogļu raktuvju darbība.¹³

Vēl viena kategorija ir objekti, kas izslēgti no Pasaules kultūras mantojuma saraksta. UNESCO Pasaules mantojuma komitejas 44. sesijā, kas norisinājās Ķīnas pilsētā Fudžou 2021. gadā no 16. līdz 31. jūlijam, Pasaules mantojuma komiteja pieņēma ārkārtas lēmumu – svītrot Liverpūli – Jūras preču pilsētu, Apvienotā Karaliste, no Pasaules mantojuma saraksta¹⁴, jo neatgriezeniski ir zaudētas īpašības, kuru dēļ tā bija iekļauta Pasaules mantojuma sarakstā. Pēc Elbas ielejas Drēzdenē, Vācijā un arābu Oriksu svētnīcas, Omānā, Liverpūle ir trešā vieta vēsturē, kas zaudējusi Pasaules mantojuma statusu. Analizējot

¹¹ World Heritage List. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/> [aplūkots 03.11.2021.]

¹² Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. 11.panta 4.punkts. Parakstīta Parīzē 16.11.1972. [15.01.2021. red.]

¹³ World Heritage List. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/> [aplūkots 03.11.2021.]

¹⁴ Ibid. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/news/2314/> [aplūkots 03.11.2021.]

konkrētos gadījumus, secināms, ka izslēgšanas pamatojums ir balstīts uz vietas īpašas nozīmes universālās vērtības zaudējumu, kas ir nepārdomātas būvniecības ieceru, neveicot ietekmju uz vidi un kultūrvēsturisko mantojumu izvērtējumu, īstenošanas rezultāts.

Jāatzīmē, ka vairākus gadus pēc Vēsturiskā centra iekļaušanas Pasaules mantojuma sarakstā, sabiedrībā raisījās diskusijas un valdība bažas par šīs teritorijas strauji progresējošu degradēšanu un starptautiski iegūtā statusa zaudēšanu nepārdomātas apbūves dēļ, kas saistīta ar daudzstāvu biroja ēkas – “Saules akmens” būvniecību Ķīpsalā.¹⁵

Šodien Latviju Pasaules mantojuma sarakstā pārstāv divi objekti – Strūves ģeodēziskais loks (mantojuma vietas Nr. 1187, iekļauts 2005.gadā), kas ir unikāla 19. gadsimta ģeodēzisko uzmērījumu sistēma Zemes izmēru un formas noteikšanai. Šis objekts ir pārrobežu, jo triangulācijas uzmērīšanas ķēde mūsdienā ģeogrāfiskajā kartē šķērso 10 valstis, savukārt, no Latvijā kādreiz uzmērītajiem 16 punktiem sarakstā iekļauti divi – “Jēkabpils” un “Sestukalns”.

Otrs objekts ir 1997. gada 6.decembrī sarakstā iekļautais Rīgas vēsturiskais centrs – Pasaules mantojuma vieta Nr. 852. UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma komiteja, pamatojoties uz kritērijiem (i) un (ii), ir atzinusi Rīgas vēsturiskā centra īpašas nozīmes universālo vērtību¹⁶.

Kritēriju (i) pamato pilsētas viduslaiku un vēlākā pilsētbūvnieciskā struktūra, jūgendstila arhitektūras daudzums un kvalitāte, kurai līdzīgas nav citur pasaulē, un 19. gadsimta koka arhitektūra. Rīgas vēsturiskajā centrā ir pasaulē ievērojamākā jūgendstila celtnu koncentrācijas vieta. Tā viduslaiku kodolā atrodas ap 50, bet pārējā centra teritorijā – vairāk kā 300 arhitektoniski augstvērtīgu jūgendstila celtnu. Saglabājusies dažādu stilu vērtīga koka apbūve dod plašu priekšstatu par būvniecības pakāpenisku attīstību Rīgā.

Kritēriju (ii) pamato tas, ka Rīga ir ievērojami ietekmējusi Baltijas jūras kultūras telpu arhitektūras, monumentālās skulptūras un dārza dizaina attīstībā. Rīga kā viena no lielākajām ostas pilsētām un tirdzniecības centriem Baltijā nodrošināja sasniegumu un pieredzes apmaiņu starp Rietumu un Austrumu civilizācijām. Rīgas Politehniskais institūts bija vienīgā augstākā izglītības iestāde, kurā varēja apgūt arhitektūru līdz Pirmajam pasaules karam Baltijas valstīs, tādējādi veicinot savu arhitektūras tradīciju izplatīšanu Tallinā, Viļņā un caristiskās Krievijas rietumu pilsētās.¹⁷

Rīgas vēsturiskā centra teritorija ir Rīgas pilsētas daļa, kas noteikta, ievērojot Rīgas vēsturiskā centra pilsētbūvniecisko viengabalainību un vizuālo integritāti. Rīgas vēsturisko

¹⁵ Laganovskis G.: Rīgas centra apbūve – ignorance vai ignorēšana ? Latvijas Vēstnesis, 30.07.2004., Nr. 120.

¹⁶ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. p.29. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> [aplūkots 21.09.2021.]

¹⁷ Historic Centre of Riga (Latvia) © UNESCO. Outstanding Universal Value. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/list/852> [aplūkots 21.09.2021.]

centru veido pilsētas viduslaiku kodols, ko apjož bulvāru loks ar apstādījumu joslu abpus pilsētas kanālam. Savukārt bulvāru loku aptver blīvi apbūvēta bijušo priekšpilsētu teritorija ar regulāri taisnstūrīgu ielu tīklu. Pilsētas viduslaiku daļā koncentrēti visu vēsturisko stilu, sākot ar romāniku, arhitektūras pieminekļi, bulvāru lokā dominē harmoniski līdzsvarota 19. gadsimta eklektisma arhitektūra, bet bijušo priekšpilsētu daļā – 19. un 20. gadsimta celtnes.

Rīgas vēsturiskais centrs ietver trīs atšķirīgas pilsētas ainavas – Vecrīgu, Bulvāru loku un jūgendstila centru ar katrai raksturīgām ārtelpas un būvmasu attiecībām. Rīgas vēsturiskā centra īpaši saudzējama vērtība ir tā plašā vizuālās uztveres panorāma ar izteiksmīgu siluetu. Pilsētas viduslaiku kodols atrodas Daugavas labajā krastā un no upes pretējā krasta dažādos rakursos redzams gleznainais, daudzu baznīcu torņiem piesātinātais siluets. Vēsturiskajam centram raksturīgā vēsturiskā apbūve ir zema, tikai baznīcu torņi veido vertikālās dominantes. Rīgas vēsturiskais centrs ir telpiski harmoniska pilsētvide, kurā ir relatīvi maz destruktīvu pārveidojumu. Tā kodolā un aizsardzības zonā atrodas šādas autentiskas kultūrvēsturiskas liecības: vēsturiskā plānojuma struktūra ar vēlākos laikos veiktiem kvalitatīviem pārveidojumiem, panorāma un siluets, skatu perspektīvas, vēsturiskā apbūve (īpaši – viduslaiku, jūgendstila un koka apbūve), tās mērogs un raksturs, arheoloģiskais kultūrslānis, publiskā ārtelpa, zaļumu un zaļo zonu sistēma, vēsturiskās ūdensteces un ūdenstilpes, vēsturiskais zemes virsmas iesegums, kā arī vēsturiskie labiekārtojuma elementi.

Rīgas vēsturiskā centra teritorijas platība ir 438,3 hektāri,¹⁸ tā aizņem tikai 1.4% no kopējās pilsētas teritorijas, savukārt, Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības zonas teritorijas platība ir 1574,2 hektāri, aptverot 6.5% no kopējās pilsētas platības. Objekta robežas shematiski ir fiksētas digitāli pieejamajā Pasaules mantojuma sarakstā un precīzi noteiktas Vēsturiskā centra likumā atbilstoši robežu plānam¹⁹ un robežu aprakstam²⁰. Kā nepilnību autore norāda uz faktu, ka robežu apraksts atsevišķos posmos ir vispārīgs un atšķirīgi interpretējams, robežu attēlojums ir shematisks un tas nav piesaistīts ģeogrāfisko koordināšu tīklam, kā arī nav pieejami robežu ģeotelpiskie dati.

Ņemot vērā, ka gan Rīgas vēsturiskā centra robeža, gan Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības robeža vienlaicīgi ir arī teritorijā esošo nekustamo īpašumu lietošanas tiesību aprobežojumu robeža, autore norāda uz nepilnībām to attēlojumā Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā – robežu attēlojums ir shematisks, tas nav piesaistīts ģeogrāfisko koordināšu tīklam, kā arī nav pieejami robežas ģeotelpiskie dati, savukārt robežu

¹⁸ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 4.panta pirmās daļa: LV likums. Pieņemts 29.05.2003.

¹⁹ Ibid. 1. pielikums.

²⁰ Ibid. 2. pielikums.

apraksts atsevišķos posmos ir vispārīgs un atšķirīgi interpretējams. saskaņā ar attīstības plānošanas normatīvo aktu prasībām attēlotas Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā Lai gan pašvaldība, izstrādājot Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumu, kura ārējās robežas sakrīt ar Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas robežu, to ir attēlojusi plānošanas dokumentā ar attiecīgu saskaņojumu Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā, šobrīd ir konstatējamas minēto robežu atšķirības pašvaldības lietotajos un Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes lietotajos ģeotelpiskajos datos. Minētā problēma novēršama, veicot attiecīgus grozījumus Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā, veidojot robežas piesaisti ģeogrāfiskajai koordinātei, atbilstoši robežu noteikšanas labas prakses piemēriem, kas ir aprobēti, piemēram, Ministru kabineta noteikumos nosakot dabas aizsardzības teritoriju robežas. Atbilstoši veiktajiem grozījumiem precizētās robežas attēlojamas, izstrādājot jaunu Rīgas vēsturiskā centra telpiskās attīstības plānošanas dokumentu.

Katra dalībvalsts veido arī nacionālos sarakstus, tajos iekļaujot objektus, kas nākotnē varētu tikt nominēti Pasaules mantojuma sarakstam. Šāds saraksts ir izveidots arī Latvijā – Pasaules mantojuma Latvijas nacionālais saraksts ar trīs objektiem – Vikingu laika pieminekļi Ziemeļeiropā – Grobiņas arheoloģiskais ansamblis, Kuldīgas vecpilsēta Ventas senlejā un Daugavas loki.²¹

Līdz ar Rīgas vēsturiskā centra iekļaušanu Pasaules mantojuma sarakstā, tas ir ieguvis ne tikai starptautisku atpazīstamību un prestižu, bet arī

1) pilsētas attīstības plānošana, kas nav pietiekami balstīta uz ilgtermiņa līdzsvarotu attīstību, vāja sabiedrības iesaistīšanās plānošanas procesos;

2) galējības ekonomiskajā attīstībā – pārāk strauja attīstība vai krīze;

3) nepietiekama vērtību izpratne un novērtējums sabiedrībā;

4) oriģinālsubstances un autentiskuma zuduma tendences, kas nepārtraukti jāpārvar: vēsturisko ēku un būvju nojaukšana; vēsturiskās plānojuma struktūras pārveidošana; nekvalitatīvi vēsturisko ēku apjomu un jumta formas pārveidojumi; vēsturisko ēku remonts ar nepiemērotām metodēm un materiāliem; vēstures viltošana ar vēsturisku ēku replikām vai stilu atdarinājumiem;

5) nekvalitatīvas jaunās apbūves tendences, kuras jāpārvar: jaunu, liela apjoma, vēsturiskās apbūves mērogam un raksturam neatbilstošu ēku būvniecība; transportu piesaistošu lielu objektu izvietošana pilsētas vēsturiskajā centrā; arhitektoniski mazvērtīgu un lētu jaunu objektu būvniecība vērtīgās vēsturiskās pilsētvides vietās;

6) nepietiekami finanšu resursi kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumiem.

²¹ Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. 11.pants [15.01.2021. red.]

1.2. Starptautisko tiesību ietvars

Pasaules kultūras un dabas mantojuma saglabāšana un aizsardzība ir viens no nozīmīgākajiem un redzamākajiem UNESCO darbības virzieniem. UNESCO Konstitūcijā uzsvērts, ka ir nepieciešams radīt vienotu normatīvo sistēmu, kas aicinātu dalībvalstis visā pasaulē aizsargāt un kopt savu vēsturi, atmiņu un kultūru, jo ikviena kultūras izpausme un liecība ir cilvēces kopējā mantojuma daļa.²² Latvija pievienojās UNESCO 1991. gada 14. oktobrī, savukārt 1992. gadā tika izveidota UNESCO Latvijas Nacionālā komisija.

Pasaules mantojuma saglabāšanas un aizsardzības pamatā ir UNESCO Ģenerālajā konferencē 1972. gadā pieņemtā Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību.²³ Tās preambulā norādīts, ka kultūras un dabas mantojumam arvien vairāk draud izzušana, pie kā var novest arī sociālās un ekonomiskās dzīves attīstība. Tāpēc starptautiskajai sabiedrībai kopīgi jāpiedalās īpašas nozīmes universālas vērtības dabas un kultūras mantojuma aizsardzībā.²⁴ Saskaņā ar UNESCO Konvenciju kultūras mantojumu veido trīs vērtību grupas – pieminekļi: arhitektūra, monumentālās skulptūras un glezniecības darbi, arheoloģiski elementi vai struktūras, uzraksti, alas vai elementu grupas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa; ansambļi: atsevišķu vai apvienotu ēku grupas, kam dēļ to arhitektūras, vienotības vai to vietas ainavā ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa un ievērojamas vietas: cilvēka radītas vai cilvēka un dabas kopīgi radītas, kā arī teritorijas, kas ietver arheoloģiski ievērojamas vietas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, estētikas, etnoloģijas vai antropoloģijas viedokļa.²⁵

Būtiski atzīmēt, ka līdz ar UNESCO Konvencijas pieņemšanu starptautiskā sabiedrība ir pieņēmusi jēdzienu “ilgtspējīga attīstība”, dabas un kultūras mantojuma aizsargāšanu un saglabāšanu atzīstot kā nozīmīgu ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā.²⁶

Latvija UNESCO Konvencijai pievienojās 1997.gadā, pieņemot likumu “Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību”²⁷ un tādējādi apliecinot vēlmi sniegt savu ieguldījumu pasaules mantojuma saglabāšanā. Kopš pievienošanās

²² UNESCO Constitution. Pieejams: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [aplūkots 17.02.2021.]

²³ Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Parakstīta Parīzē 16.11.1972. [15.01.2021. red.]

²⁴ Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Parakstīta Parīzē 16.11.1972. [15.01.2021. red.]

²⁵ Ibid, 1.pants.

²⁶ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO World Heritage Centre, Paris. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/guidelines> [15.01.2021. red.]

²⁷ Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību: LV likums. Pieņemts 17.02.1997. [15.01.2021. red.]

UNESCO Konvencijai, pasaules mantojums ir kļuvis par Latvijas kultūrpolitikā un kultūras mantojuma aizsardzībā nozīmīgu darbības jomu.

Jānorāda, ka UNESCO Konvencijas īstenošana, pirmkārt, ir katras dalībvalsts atbildība, jo atbilstoši starptautiskajā dokumentā nostiprinātajiem kultūras un dabas mantojuma nacionālās un starptautiskās aizsardzības principiem, pienākums nodrošināt kultūras un dabas mantojuma identifikāciju, aizsardzību, konservāciju, popularizāciju un nodošanu nākošajām paaudzēm vispirmām kārtām gulstas uz valsti. Valstij jādara viss, kas ir tās spēkos, gan maksimāli izmantojot esošos resursus, gan arī nepieciešamības gadījumā izmantojot starptautisko, tajā skaitā jebkuru tai pieejamo finansiālo, māksliniecisko, zinātnisko un tehnisko palīdzību un sadarbību.²⁸

Papildus tam UNESCO Konvencijas īstenošanu veicina Pasaules mantojuma centra darbība UNESCO organizācijā un Pasaules mantojuma komiteja, kas starptautiski pieņem lēmumus par pasaules mantojuma aizsardzības un attīstības jautājumiem. Jāatzīst, ka šīs organizācijas ir galvenie partneri starptautiskajā dialogā par pasaules mantojuma saglabāšanu.

Nozīmīga loma pasaules mantojuma aizsardzības sistēmas stiprināšanā ir arī Pasaules mantojuma komitejas padomdevēja institūcijām – Starptautiskajam kultūras vērtību saglabāšanas un restaurācijas pētniecības centram (Romans centrs), Starptautiskajai pieminekļu un ievērojamu vietu aizsardzības padomei (ICOMOS) un Starptautiskajai dabas un dabas bagātību aizsardzības savienībai (IUNC), kurām ir tiesības piedalīties Pasaules mantojuma komitejas sēdēs ar padomdevēja tiesībām.²⁹ Jautājumos, kas skar Vēsturiskā centra saglabāšanu un attīstību, autore vēlētos vērst uzmanību uz aktuālāko Starptautiskās ievērojamu vietu un pieminekļu padomes (ICOMOS) atzinumu, kas veikts UNESCO Pasaules mantojuma centra uzdevumā, izvērtējot Rīgas Starptautiskās autoostas pārbūves projektu, un aicinot modernisma laika autoostas apbūvi saglabāt, nepieļaujot būtisku būvapjoma palielināšanu. Izvērtējumā norādīts, ka Rīgas autoosta ir arhitektoniski kvalitatīva ēka ar samērīgām proporcijām un smalku materialitāti. Tās mērogs un būvapjoms labi iekļaujas pilsētvidē, respektējot gan Vecrīgas vēsturiskās apbūves tiešo tuvumu, gan liela apjoma Centrāltirgus paviljonu ansambli. Rīgas vēsturiskais centrs, kas atspoguļo dažādus arhitektūras stilus, sniedz vērtīgu ieskatu Rīgas vēsturiskā centra pilsēt būvnieciskās attīstības stadijās un šī modernisma laika ēka dod pozitīvu ieguldījumu pilsētvides kopējā attīstībā. ICOMOS ir norādījusi, ka ierosinātā attīstības iecere apdraudētu vēsturiskās pilsētvides arhitektūras kvalitāti un integritāti. ICOMOS pauž uzskatu, ka īstenojot projektu tiktu nodarīts būtisks kaitējums vietas izcilajai universālajai vērtībai – gan izmainot esošo būvi un

²⁸ Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. 4.pants [15.01.2021. red.]

²⁹ Ibid. 8.panta 3.punkts [15.01.2021. red.]

pazeminot tās vērtību, gan ar iecerēto apjomu negatīvi ietekmējot apkārtējo vēsturisko pilsētvidi.³⁰ Atzinumā norādīta ietekme uz tādām kultūrvēsturiskajām vērtībām kā skatu perspektīvas un siluets – “perspektīvskats no Vaļņu ielas puses nevis vainagotos ar skatu uz tīrgus paviljonu, bet būtu aizpildīts ar masīvu viesnīcas ēkas apjomu. Turklāt pašreizējā vaļējā perspektīva, kas savieno vecpilsētas kodolu ar arhitektūras pieminekli, ir nozīmīgs vēsturiskā centra telpiskās struktūras elements”.³¹, līdz ar to secināms, ka ICOMOS izvērtējums ir pamatots ar vietas īpašas nozīmes universālās vērtības saglabāšanu un aizsardzību.

Autore secina, ka ar brīdi, kad Vēsturiskais centrs tika iekļauts UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā, būtiski ir mainījušās Latvijas uzņemtās saistības, kuras dalībvalstij uzliek UNESCO Konvencija, tajā skaitā īstenot atbilstošu politiku, kuras mērķis ir piešķirt kultūras un dabas mantojumam zināmas funkcijas sabiedrības dzīvē, kā arī iekļaut šī mantojuma aizsardzību aptverošas plānošanas programmās, un veikt atbilstošus juridiskus, zinātniskus, tehniskus, administratīvus un finanšu pasākumus, lai atklātu, aizsargātu, popularizētu un atjaunotu šo mantojumu.³².

1.3. Eiropas Savienības tiesības

Eiropas Savienības kultūrpolitikas ietvaros tiek atbalstīti Eiropas nozīmes kultūras mantojuma saglabāšanas un aizsardzības pasākumi, nekomerciālas kultūras apmaiņas, Eiropas tautu vēstures un kultūras zināšanu padziļināšanas un izplatības, mākslas un literārās jaunrades un dalībvalstu sadarbības pasākumi.

ES kontekstā kultūras mantojums tiek skatīts gan kā kultūras identitāti, gan kā ekonomisko attīstību veicinošs faktors. ES ar kultūras mantojumu tiek saprasts kustamais un nekustamais mantojums (muzeji, kolekcijas, bibliotēkas, arhīvi), arheoloģiskais un arhitektūras mantojums, dabas mantojums (ainavas un dabas skati), lingvistiskais un gastronomiskais mantojums, kā arī tradicionālās profesijas.

Eiropas kultūras mantojuma aizsardzība un atpazīstamības veidošana ir viens no galvenajiem Eiropas Kopienas atbalsta programmas „Kultūra” mērķiem. Ar ES izglītības un apmācības programmu palīdzību tiek sekmēta izglītošanās tradicionālās amatniecības, kultūras, arheoloģijas un arhitektūras mantojuma restaurācijas un attīstības, reģionālo un minoritāšu valodu u.c. jomās. Tāpat ES struktūrfondi piešķir finansējumu aktivitātēm, kas ir saistītas ar kultūras mantojumu, piem., kultūras un vēstures mantojuma efektīvai izmantošanai tūrisma attīstībā, amatniecības veicināšanai u.c.

³⁰ UNESCO Pasaules mantojuma centrs neatbalsta Rīgas Starptautiskās autoostas iecerēto pārbūvi. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde (28.10.2021.) Pieejams: <https://www.nkmp.gov.lv/lv/jaunums/unesco-pasaules-mantojuma-centrs-neatbalsta-rigas-starptautiskas-autoostas-iecere-to-parbuvi> [aplūkots 29.10.2021.]

³¹ Ibid.

³² Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. 5.panta a) un d) punkts [15.01.2021. red.]

ES kultūras mantojuma jomā sadarbojas ar Eiropas Padomi, regulāri veidojot dažādas informatīvas kampaņas, piem., sekmējot Eiropas valstu sadarbību, kā arī organizējot kopīgus projektus, piem., Eiropas Kultūras mantojuma dienas.

ES arī piedalījās UNESCO Konvencijas par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu izstrādē, kas tika parakstīta 2005. gada 20. oktobrī. Latvijas Republikā tā stājusies spēkā 2007. gada 6. oktobrī. UNESCO konvencijas galvenie mērķi ir aizsargāt un veicināt kultūras izpausmju daudzveidību, radīt nosacījumus, lai kultūras varētu brīvi attīstīties un mijiedarboties savstarpēji labvēlīgā veidā, un veicināt starpkultūru dialogu, savstarpējo saskarsmi, cieņu un izpratni, kā arī stiprināt starptautisko sadarbību un solidaritāti.

Gan starptautiskajos tiesību aktos, gan nacionālajos normatīvajos aktos jēdziens „kultūras mantojums” tiek lietots ar dažādu nozīmi atkarībā no tā regulējuma mērķa un uzdevumiem gan šaurākā, gan plašākā skatījumā.

Saskaņā ar Latvijas svešvārdu vārdnīcas sniegto termina skaidrojumu, kultūras mantojums ir kultūras garīgās un materiālās vērtības, artefakti, tradīcijas un ieražas, kuras ir nozīmīgas kādas tautas vai nācijas identitātes apzināšanai un saglabāšanai³³.

Savukārt kultūrpolitikas pamatnostādņēs kultūras mantojums tiek izprasts kā cilvēka garīgās darbības liecība materiālā vai nemateriālā formā. Kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas laika gaitā izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā. Tas ietver mākslinieku, arhitektu, mūziķu, rakstnieku un zinātnieku, cilvēces gara izpausmi un vērtību sistēmu, kas dzīvei piešķir jēgu³⁴.

Kultūras mantojuma nozare Eiropas praksē aptver nekustamo un kustamo kultūras pieminekļu aizsardzību un ar tiem saistīto liecību apzināšanu, pētniecību, uzskaiti, saglabāšanu, izmantošanu un iesaistīšanu mūsdienu dzīves aprītē.

Kultūras mantojums šajā programmā sastāv no:

- 1) arhitektūras mantojuma,
- 2) arheoloģijas mantojuma,
- 3) monumentālās, sakrālās un lietišķās mākslas mantojuma,
- 4) industriālā mantojuma,
- 5) zemūdens mantojuma.

Kultūras mantojuma lielākā un vistiešāk uztveramā daļa ir kultūras pieminekļi – kultūrvēsturiskas ainavas un atsevišķas teritorijas (senkapi, kapsētas, parki, vēsturisko

³³ Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999.

³⁴ Pamatnostādņu projekta „Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam „Radošā Latvija”” 2. pielikums

notikumu norises un ievērojamo personu darbības vietas), kā arī atsevišķi kapi, ēku grupas un atsevišķas ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm³⁵.

1.4. Nacionālo tiesību regulējums

Saskaņā ar likumu “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu nodrošina kultūras pieminekļu aizsardzības pasākumu sistēma, kas ietver to uzskaiti, izpēti, praktisko saglabāšanu, kultūras pieminekļu izmantošanu, kā arī popularizēšanu³⁶.

Likums nosaka aizliegumu iznīcināt kultūras pieminekļus. Nekustamos kultūras pieminekļus drīkst pārvietot vai pārveidot tikai izņēmuma gadījumā ar Kultūras ministrijas Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes atļauju. Kultūras pieminekļa pārveidošana vai tā oriģinālo daļu aizstāšana ar jaunām daļām pieļaujama tikai tad, ja tā ir labākā iespēja, kā saglabāt pieminekli, vai arī tad, ja pārveidojuma rezultātā nepazeminās pieminekļa kultūrvēsturiskā vērtība³⁷.

Valsts pārvaldi kultūras pieminekļu aizsardzībā un izmantošanā nodrošina Ministru kabinets, un to realizē Kultūras mantojuma pārvalde. Likumos un Ministru kabineta noteikumos noteiktās kompetences ietvaros Kultūras mantojuma pārvaldes izdotie administratīvie akti – norādījumi – par katra atsevišķa kultūras pieminekļa izmantošanu un saglabāšanu ir saistoši attiecīgā kultūras pieminekļa īpašniekam (valdītājam). Likums ietver arī deleģējumu Ministru kabinetam izdot kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumus³⁸.

Kultūras mantojuma pārvalde var deleģēt pašvaldībai pārvaldes uzdevumus, kas attiecas uz vietējās nozīmes nekustamo kultūras pieminekļu aizsardzību un izmantošanu, normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā slēdzot deleģēšanas līgumu uz vienu gadu, ja pašvaldībā ir izveidots kultūras mantojuma aizsardzības dienests, kurš var nodrošināt kultūras mantojuma saglabāšanas interesēm un normatīvajiem aktiem atbilstošu uzraudzību un kontroli un kurā nodarbināti attiecīgās kultūras mantojuma jomas speciālisti, un ja pašvaldība piekrīt nodrošināt deleģēto uzdevumu veikšanai nepieciešamo finansējumu.

³⁵ Par kultūras pieminekļu aizsardzību. 1.pants: LV likums. Pieņemts 12.02.1992.

³⁶ Par kultūras pieminekļu aizsardzību. Pirmā daļa: LV likums. Pieņemts 12.02.1992.

³⁷ Ibid. 3.pants.

³⁸ Ibid. 5.panta trešā daļa.

Likuma 5.pants ir papildināts ar jaunu normatīvo regulējumu, paredzot, ka “pašvaldību administratīvajās teritorijās, kurās vietējās nozīmes kultūras pieminekļu skaits pārsniedz 300 objektus, ir jānodrošina pašvaldības kultūras mantojuma aizsardzības dienesta izveide”³⁹.

Minētā norma ir tieši saistīta ar likuma grozījumiem arī 14.pantā, kas nosaka valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu, atbilstoši to vēsturiskajai, zinātniskajai, mākslinieciskajai vai citādi kultūras vērtībai, iedalījumu valsts, reģiona un vietējās nozīmes kultūras pieminekļos un attiecīgi Ministru kabineta noteiktajā kārtībā to iekļaušanu kā valsts, reģiona vai vietējās nozīmes kultūras pieminekļus valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā⁴⁰.

Kritiski vērtējams likumprojekta „Grozījumi likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” anotācijas 3.punktā minētais, ka “likuma ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem nav”⁴¹, jo jaunās tiesību normas par pašvaldības kultūras mantojuma aizsardzības dienesta izveidi ir tieši saistītas ar nepieciešamo finanšu līdzekļu plānošanu pašvaldību budžetā šādas struktūrvienības izveidošanai un uzturēšanai, kas virknē pašvaldību var radīt papildu problēmas.

Raksturojot šo teritoriju valsts kultūras pieminekļu aizsardzības sistēmas ietvarā, būtiski norādīt, ka objekta robežās atrodas valsts nozīmes kultūras pieminekļa – pilsētībūvniecības pieminekļa “Rīgas pilsētas vēsturiskais centrs” daļa, tāpat valsts aizsardzībā atrodas arī virkne šajā teritorijā esošu kultūras pieminekļu – gan arheoloģijas pieminekļi gan arhitektūras un mākslas pieminekļi.

Ar mērķi nodrošināt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas saglabāšanu, aizsardzību un kvalitatīvu attīstību, 2003.gada 29.maijā Saeima pieņēma “Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumu”. Atbilstoši likumā definētajiem uzdevumiem, tas noteic Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas statusu, teritoriju, nosacījumus saglabāšanas, aizsardzības, izmantošanas un attīstības projektu īstenošanas kārtībai, kā arī prasības Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojuma izstrādei.

Atbilstoši Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma regulējumam, Rīgas vēsturiskajā centrā un tā aizsardzības zonā ir aizliegta jebkāda darbība, kas var izraisīt tajā esošo saglabājamo un aizsargājamo kultūrvēsturisko vērtību iznīcināšanu vai bojāšanu, vienlaicīgi paredzot izņēmuma gadījumu, kad pieļaujama minēto kultūrvēsturisko vērtību pārveidošana – “ja nepieciešamā pārveidojuma veikšana ir vienīgais veids, kā nodrošināt

³⁹ Grozījumi likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 4.pants: LV likums. Pieņemts 17.05.2018.

⁴⁰ Grozījumi likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 9.pants: LV likums. Pieņemts 17.05.2018.

⁴¹ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” anotācija. 3.punkts.

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AB9CE5EB9D95A897C22582270030B854?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2018.]

pilsētas attīstību, un ja pārveidojuma rezultātā nepazeminās Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas kultūrvēsturiskā vērtība” .

Rīgas vēsturiskā centrs saglabāšanas un aizsardzības likums tika pieņemts 2003.gada 29. maijā, un saskaņā ar tā 2.pantu šā likuma mērķis ir nodrošināt Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas saglabāšanu, aizsardzību un kvalitatīvu attīstību. Likuma 3.pants noteic, ka šā likuma uzdevums ir noteikt vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas statusu, teritoriju, saglabāšanas, aizsardzības, izmantošanas, kā arī attīstības projektu īstenošanas kārtību un prasības Rīgas vēsturiskā centra plānojuma izstrādei. Savukārt Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 5.pants paredz, ka vēsturiskajā centrā un tā aizsardzības zonā aizliegta jebkāda darbība, kas var izraisīt tajā esošo saglabājamo un aizsargājamo kultūrvēsturisko vērtību iznīcināšanu vai bojāšanu.

Saskaņā ar Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 5.panta otrajā daļā noteikto, Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas saglabājamās un aizsargājamās esošās autentiskās kultūrvēsturiskās vērtības ir:

- 1) vēsturiskā plānojuma struktūra (ar vēlākos laikos veiktiem kvalitatīviem pārveidojumiem);
- 2) panorāma un siluets, skatu perspektīvas;
- 3) vēsturiskā apbūve (īpaši – viduslaiku, jūgendstila un koka apbūve), tās mērogs un raksturs;
- 4) arheoloģiskais kultūrslānis;
- 5) publiskā ārtelpa;
- 6) zaļumu un zaļo zonu sistēma;
- 7) vēsturiskās ūdensteces un ūdenstilpes;
- 8) vēsturiskais zemes virsmas iesegums (bruģa segumi, grants celiņi u.c.);
- 9) vēsturiskie labiekārtojuma elementi.

Viena no Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā ietvertajām tiesību normām, kas reglamentē Rīgas vēsturiskā centrā realizējamo būvprojektu kvalitāti un iederību vēsturiskajā pilsētvidē ir nosacījums, ka jaunu ēku būvniecība Rīgas vēsturiskā centra publiskajā ārtelpā pieļaujama tikai pēc atklātos arhitektūras konkursos iegūtiem projektiem, to publiskas izvērtēšanas, Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padomes pozitīva atzinuma saņemšanas un saskaņošanas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ar Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju. Ar likuma grozījumiem tika noteikts izņēmums, ka atklātu arhitektūras ideju konkursu rīkošanas prasība neattiecas uz īslaicīgas lietošanas un pagaidu ēkām, kā arī uz tādu jaunu ēku izcilas arhitektūras iecerēm, par kurām

saņemts Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes, Rīgas pilsētas būvvaldes un Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padomes vienbalsīgs atzinums.

Rīgas vēsturiskā centra pārvaldību ilgtermiņā nodrošina Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde un Rīgas dome ar atbildīgajām institūcijām. Pasaules mantojuma vietas pārvaldību un saglabāšanu nodrošina valsts un pašvaldības budžets, nodokļu sistēma, starptautiskie finanšu instrumenti un privātīpašnieku finansējums vienlaikus ar visu ieinteresēto pārstāvju (valsts un pašvaldību institūcijas, sabiedriskās profesionālās organizācijas, augstākās mācību iestādes, sabiedriskās organizācijas un interešu grupas, uzņēmēji, īpašnieki, projektēšanas, restaurācijas un būvniecības organizācijas) laika gaitā izveidojušos sadarbību – iesaistīšanu, informēšanu, stimulēšanu.

Lai veicinātu institūciju sadarbību un lēmumu pieņemšanu jautājumos, kas attiecas uz Vēsturiskā centra saglabāšanu, aizsardzību un attīstību, atbilstoši Vēsturiskā centra likuma deleģējumam, 2003. gadā ir izveidota Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padome, kas ir sabiedriska konsultatīva institūcija, kuras nolikumu un sastāvu uz trim gadiem, ko ierosina kultūras ministrs, apstiprina Ministru kabinets. Šobrīd Padomes sastāvā ir desmit locekļi – trīs pārstāvji no Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes, trīs pārstāvji no Rīgas domes atbildīgajām institūcijām, UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas pārstāvis, Latvijas Arhitektu savienības pārstāvis, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāvis un kultūras ministra uzaicināts speciālists, kas ievēlēts par Padomes priekšsēdētāju.

Īpaša nozīme Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas vērtību saglabāšanas un plānošanas turpmākajā tiesiskā regulējuma attīstībā ir pēc Rīgas domes pieteikuma Latvijas Republikas Satversmes tiesā 2004.gada 6.janvārī rakstveida procesā skatītai lietai par Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 10.panta, 11.panta 3. un 4.punkta, 14.panta un pārejas noteikumu 6. un 8.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 58.pantam. Vērtējot Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā ietvertā normatīvā regulējuma tiesiskuma pārbaudi, Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2004.gada 30.janvāra tiesas spriedumā lietā Nr.2003-20-01 ir atzinusi, ka Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 10.panta, 11.panta 3. un 4.punkta, 14.panta un pārejas noteikumu 6. un 8.punkts ir atbilstošs Latvijas Republikas Satversmes 58.pantam⁴².

Būtiskākās tiesas sprieduma tēzes, kas pamato Rīgas vēsturiskā centra īpašo vērtību, kā arī secinājumi attiecībā un būvniecības un plānošanas jautājumiem Pasaules mantojuma vietas teritorijā, ir atzīmējamas:

⁴² Satversmes tiesas 30.01.2004. spriedums lietā Nr.2003-20-01, 1.p. Latvijas Vēstnesis, 2004., nr.17.

- 1) Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanai, aizsardzībai un attīstībai ir ne tikai vietēja, bet arī valstiska un pat starptautiska nozīme;⁴³
- 2) Rīgas vēsturiskā centra saglabāšana, aizsardzība un attīstība netiek pienācīgi nodrošināta. Līdz ar to Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanai, aizsardzībai un attīstībai salīdzinājumā ar citām pilsētas attīstības interesēm ir prioritāra nozīme un šai teritorijai ir nepieciešams speciāls regulējums;⁴⁴
- 3) Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums ierobežo Rīgas domes rīcības brīvību būvniecības jomā Rīgas vēsturiskajā centrā. Tomēr, tā kā Rīgas dome nav spējusi pildīt normatīvajos aktos paredzētos pienākumus, domes pastāvīgās funkcijas ierobežojums būvniecības jomā ir attaisnojams un pat nepieciešams;⁴⁵
- 4) Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padome gan institucionāli, gan funkcionāli iekļaujas valsts pārvaldes iestāžu sistēmā.⁴⁶

Autore secina, ka Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanu, aizsardzību un attīstību nodrošina visaptveroša tiesību aktu sistēma, kas iekļauj gan starptautisko tiesisko regulējumu – starptautiskās konvencijas, kurām Latvijas ir pievienojusies kultūras mantojuma aizsardzības jomā, gan nacionāla līmeņa vispārējos un speciālus normatīvos aktus – likumu “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” un uz tā pamata izdotos Ministru kabineta noteikumus, “Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumu” un uz tā pamata izdotos Ministru kabineta noteikumus, kā arī pašvaldības saistošos noteikumus par Pasaules mantojuma vietas teritorijas izmantošanu un apbūvi, kuru detalizēts izvērtējums sniegts pētījuma otrajā nodaļā.

⁴³ Ibid. 8.1.p.

⁴⁴ Ibid. 8.3.5.p.

⁴⁵ Ibid. 8.3.5.p.

⁴⁶ Ibid. 9.2.2.p.

2. RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA TELPISKĀ PLĀNOŠANA

2.1. Jēdziena “telpiskā plānošana” izpratne

Jau 2009.gadā izstrādātajā Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijā tika definētas Latvijas plānošanas sistēmas būtiskākās problēmas un izstrādāti vairāki scenāriji to risināšanai. Attiecībā uz lietoto terminoloģiju norādīts, ka plānošanas jēdziens spēkā esošajos normatīvajos aktos “ir sašaurināts, apskatot tikai teritorijas jeb zemes izmantošanas plānošanu (*physical planning*), un telpiskā plānošana (*spatial planning*) joprojām nav definēta”⁴⁷. Tāpat tiek atzīmēts, ka “attīstības plānošanā trūkst integrētas, uz attīstību balstītas pieejas – vāji ir sasaistīti vides, ekonomiskie un sociālie aspekti (piemēram, transporta plānošana, ilgtspējīga resursu izmantošana, piesārņojuma samazināšana, ainavu plānošana, sabiedrības interešu vērtēšana). Telpiskajai plānošanai reģionālajā līmenī jānodrošina tādi instrumenti un metodes, lai panāktu optimālu dažādu veidu infrastruktūras, dabas un rekreācijas teritoriju izvietojumu un to savstarpējo mijiedarbību. Savukārt teritorijas plānošana vietējās pašvaldības līmenī ietver zemes izmantošanas plānošanu, pilsētplānošanu, transporta plānošanu u.tml. Tā attiecas uz darbībām, kas tieši ietekmē un izplāno apdzīvotu vietu un pašvaldību teritoriju fizisko struktūru un vidi, tādējādi atšķiroties no ekonomiskām un sociālās plānošanas darbībām. Pamatojoties uz iepriekš minēto, pašreizējo Latvijas teritorijas plānošanas sistēmas darbību kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas vairs nevar atzīt par efektīvu salīdzinājumā ar Eiropas Savienības telpiskās plānošanas sistēmām”⁴⁸.

Tāpat Koncepcijā tika norādīts, ka “vietējās pašvaldības teritorijas plānojums pašlaik vairs nekalpo kā attīstības plānošanas, bet galvenokārt kā zemes izmantošanas aprobežojumus reglamentējošs dokuments. Vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma apbūves un izmantošanas noteikumi ietver pārāk detalizētas prasības 12 gadu periodam, tāpēc vietējās pašvaldības katru gadu vai reizi divos gados uzsāk teritorijas plānojuma grozījumus, lai nodrošinātu plānojumu atbilstību izmaiņām augstākos normatīvajos aktos, kā arī plānotajām pašvaldības attīstības ieceru izmaiņām”⁴⁹.

Atbilstoši Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijas kopsavilkumā ietvertajiem risinājuma variantiem, Ministru kabinets 2009.gada 15.jūlijā izdeva rīkojumu Nr.474 un atbalstīja telpiskās plānošanas sistēmas vietējā līmenī variantu, kas noteica, ka vietējā pašvaldība telpiskās plānošanas jomā pieņem divus dokumentus:

⁴⁷ Par Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepciju: Ministru kabineta 2009.gada 15.jūlija rīkojums Nr.474. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.jūlijs, Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijas kopsavilkuma 1.punkts. [23.03.2018.]

⁴⁸ Par Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepciju: Ministru kabineta 2009.gada 15.jūlija rīkojums Nr.474. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.jūlijs, Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijas kopsavilkuma 1.punkts. [23.03.2018.]

⁴⁹ Ibid. [23.03.2018.]

1) pašvaldības teritorijas attīstības plānojumu, kas ietver konceptuālo/stratēģisko sadaļu (Attīstības plānošanas sistēmas likuma izpratnē – attiecīgās teritorijas attīstības prioritātes un telpiskās attīstības perspektīva ilgtermiņam) un teritorijas plānojumu (12 gadu periodam);

2) attīstības programmu (pasākumi periodam līdz septiņiem gadiem) (Attīstības plānošanas sistēmas likuma izpratnē – prioritāšu īstenošanai nepieciešamo pasākumu kopums)⁵⁰.

Vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma apstiprināšanā tika izvēlēts B variants, kas noteica, ka teritorijas plānojums tiek apstiprināts ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem. Šādā veidā tiek paredzēts saglabāt šobrīd pastāvošā teritorijas plānojuma apstiprināšanas formu. Īpašuma tiesību ierobežojumi tiek noteikti ar ārējo normatīvo aktu, kuru pašvaldība izdod uz likuma pamata. Piedāvātajā variantā papildus būtu nepieciešams ievērot Satversmes tiesas ieteikumu un paredzēt normatīvajos aktos termiņu teritorijas plānojuma apstrīdēšanai, lai ievērotu tiesiskās stabilitātes principu. Ja teritorijas plānojums ir apstiprināts ar saistošajiem noteikumiem, to ir iespējams pārsūdzēt Satversmes tiesā, kā arī saglabājas reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministra tiesības ar rīkojumu apturēt to saistošo noteikumu (vai to daļu) darbību, ar kuriem apstiprināts teritorijas plānojums.

Tāpat Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcija noteica, ka ir jāparedz tiesības privātpersonām vai institūcijām triju mēnešu laikā pēc paziņojuma publicēšanas vietējā laikrakstā par saistošo noteikumu apstiprināšanu vērsties pie reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministra ar lūgumu apturēt teritorijas plānojumu vai tā daļu. Pie ministra var vērsties, ja teritorijas plānojuma apturēšanu pamato ar to, ka nav ievērotas likumu vai Ministru kabineta noteikumu normas, nevis pamatojoties uz teritorijas plānojuma normu neatbilstību Satversmei, jo ārējā normatīvā akta atbilstību Satversmei ir tiesīga noteikt tikai Satversmes tiesa. Ja ministrs atsakās izdot rīkojumu par teritorijas plānojuma vai tā daļas apturēšanu, tad privātpersonai jābūt iespējai divu mēnešu laikā vērsties Satversmes tiesā ar konstitucionālo sūdzību. Ministra lēmumu par teritorijas plānojuma apturēšanu pašvaldība divu mēnešu laikā var apstrīdēt Satversmes tiesā⁵¹.

Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijā apstiprinātie risinājumu varianti šobrīd veido Latvijas telpiskās plānošanas tiesisko pamatu.

⁵⁰ Par Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepciju: Ministru kabineta 2009.gada 15.jūlija rīkojums Nr.474. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.jūlijs, Telpiskās plānošanas sistēmas attīstības koncepcijas kopsavilkuma 2.1.apakšpunkts. [23.03.2018.]

⁵¹ Ibid. 2.2.apakšpunkts.

2.2. Telpiskās plānošanas sistēmas tiesiskais ietvars

Attīstības plānošanas sistēmu, ar mērķi sekmēt valsts ilgtspējīgu un stabilu attīstību, kā arī iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu, nosaka Attīstības plānošanas sistēmas likums. Atbilstoši likuma regulējumam, attīstības plānošanas sistēma aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, kā arī nodrošina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību⁵².

Attīstības plānošanas sistēmas likums nosaka attīstības plānošanas dokumentu veidus:

- 1) politikas plānošanas dokumenti,
- 2) institūciju vadības dokumenti,
- 3) teritorijas attīstības plānošanas dokumenti.

Politikas plānošanas dokumentā nosaka mērķus, uzdevumus un rīcību vienas vai vairāku politikas jomu, nozaru vai apakšnozaru attīstības veicināšanai. Institūcijas vadības dokumentā atbilstoši attiecīgās institūcijas kompetencei nosaka attīstības plānošanas un budžeta plānošanas savstarpējo sasaisti un nodrošina attīstības plānošanas dokumentu pēctecīgu īstenošanu. Savukārt ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentos nosaka attiecīgās teritorijas ilgtermiņa attīstības prioritātes un telpisko perspektīvu, bet vidēja termiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentos – vidēja termiņa prioritātes un to īstenošanai nepieciešamo pasākumu kopumu.

Atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likumā noteiktajiem teritorijas attīstības plānošanas līmeņiem un dokumentiem, teritorijas attīstību plāno, izstrādājot šādus savstarpēji saskaņotus teritorijas attīstības plānošanas dokumentus:

- 1) nacionālajā līmenī – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un Nacionālo attīstības plānu;
- 2) reģionālajā līmenī – plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un attīstības programmu;
- 3) vietējā līmenī – vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, attīstības programmu, teritorijas plānojumu, lokālplānojumu un detālplānojumu⁵³.

Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 1. panta 8. punktā nostiprināto termina skaidrojumu “vietējās pašvaldības teritorijas plānojums ir vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, tajā skaitā funkcionālais zonējums, publiskā infrastruktūra,

⁵² Attīstības plānošanas sistēmas likums: LV likums. Pieņemts 08.05.2008. Latvijas Vēstnesis, 2008., nr.80.,

⁵³ Teritorijas attīstības plānošanas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 2.novembris, nr.173., 5.panta pirmā daļa

eritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, kā arī citi teritorijas izmantošanas nosacījumi un kuru izstrādā administratīvajai teritorijai vai tās daļai”.⁵⁴

Pašvaldību pienākums likumā noteiktajā kārtībā izstrādāt pašvaldības teritorijas plānojumu ir noteikts likumā “Par pašvaldībām”⁵⁵, kā arī konkrētajā situācijā – Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijā – deleģējums ietverts Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā.

Teritorijas attīstības plānošanas likums⁵⁶ vietējām pašvaldībām noteic sekojošas kompetences un funkcijas:

1) vietējā pašvaldība izstrādā un apstiprina vietējās pašvaldības attīstības stratēģiju, attīstības programmu, teritorijas plānojumu, lokālpilānojumu, detālpilānojumu un tematiskos pilānojumu;

2) vietējā pašvaldība sniedz priekšlikumus nacionālā un reģionālā līmeņa attīstības pilānošanas dokumentu izstrādei;

3) vietējā pašvaldība koordinē un uzrauga vietējās pašvaldības attīstības stratēģijas, attīstības programmas, teritorijas pilānojuma, lokālpilānojumu, detālpilānojumu un tematisko pilānojumu īstenošanu.

Vietējās pašvaldības teritorijas pilānojumu izstrādā atbilstoši vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai un ievērojot citus nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa teritorijas attīstības pilānošanas dokumentus. Vietējās pašvaldības teritorijas pilānojumā nosaka funkcionālo zonējumu, publisko infrastruktūru, reglamentē teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, kā arī citus teritorijas izmantošanas nosacījumus un aprobežojumus⁵⁷.

Vietējās pašvaldības teritorijas pilānojumi tiek pieņemti kā pašvaldības saistošie noteikumi. Tātad spēkā esošais teritorijas pilānojums attiecīgajā administratīvajā teritorijā ir saistošs jebkurai fiziskajai un juridiskajai personai.⁵⁸ Teritorijas pilānojumam kā pašvaldības lēmumam jāatbilst Satversmei, likumiem un Ministru kabineta noteikumiem.⁵⁹

Novada vai republikas pilsētas pašvaldības teritorijas attīstības pilānošanas dokumentu–ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, attīstības programmas, teritorijas pilānojuma, lokālpilānojuma un to grozījumu, detālpilānojuma un tematiskā pilānojuma – saturu un izstrādes kārtību, prasības pilānošanas dokumentu izstrādei, izmantojot Teritorijas attīstības pilānošanas

⁵⁴ Teritorijas attīstības pilānošanas likums. 1.panta 1.punkts: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. Latvijas Vēstnesis, 2011, nr.173.

⁵⁵ Par pašvaldībām. 14.panta otrās daļas 1.punkts: LV likums. Pieņemts 19.05.1994. Latvijas Vēstnesis, 1994., nr.61,

⁵⁶ Teritorijas attīstības pilānošanas likums. 12.pants: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. Latvijas Vēstnesis, 2011, nr.173.

⁵⁷ Teritorijas attīstības pilānošanas likums. 23.panta pirmā un otrā daļa: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. Latvijas Vēstnesis, 2011, nr.173.

⁵⁸ Par pašvaldībām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 24.maijs, nr.61, 45.panta pirmā daļa

⁵⁹ Turpat. 41.panta otrā daļa

informācijas sistēmu, kārtību, kādā organizē publisko apspriešanu plānošanas dokumentu izstrādes procesā, lokālplānojuma un detālplānojuma finansēšanas kārtību un nosacījumus, kas iekļaujami līgumā par lokālplānojuma vai detālplānojuma izstrādi un finansēšanu un prasības plānošanas dokumentu izstrādātājiem noteic Ministru kabineta 2014.gada 14.oktobra noteikumi Nr.628 „Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem”⁶⁰.

2.3. Nacionālā un reģionālā līmeņa attīstības plānošanas konteksts

Saskaņā ar Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam definēto telpiskās attīstības perspektīvu, tās uzdevums ir noteikt politikas virzienus ilgtspējīgai un līdzsvarotai valsts teritorijas attīstībai, panākot reģionu ekonomiskā potenciāla pilnvērtīgu izmantošanu, iedzīvotāju dzīves kvalitātes paaugstināšanu, dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu un prasmīgu izmantošanu.

Pamatojoties uz šo nostādni, telpiskās attīstības perspektīva akcentē trīs galvenos aspektus:

- a) sasniedzamība un mobilitātes iespējas;
- b) apdzīvojums kā ekonomiskās attīstības, cilvēku dzīves un darba vide;
- c) nacionālo interešu telpas – unikālas specifiskas teritorijas, kas nozīmīgas visas valsts attīstībai.

Stratēģija definē nacionālo interešu telpas, nosakot, ka tās ir teritorijas un areāli ar izcilu vērtību un nozīmi valsts ilgtspējīgai attīstībai, identitātes saglabāšanai un ietver valsts attīstībai nozīmīgus stratēģiskos resursus. Ņemot vērā nacionālo interešu telpu nozīmi valsts ilgtspējīgai attīstībai un identitātes saglabāšanai, vienlaikus tiek atzīts, ka šajās teritorijās „veidojas dažādi interešu konflikti un problēmas, kas pārsniedz reģionu un atsevišķu nozaru kompetenci, tādēļ ir nepieciešami kompleksi risinājumi un mērķtiecīga valsts politika”.⁶¹

Telpiskās attīstības perspektīvas definētie mērķi ir:

- 1) Radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no dzīves vietas, sekmējot uzņēmējdarbību reģionos, attīstot kvalitatīvu transporta un komunikāciju infrastruktūru un publiskos pakalpojumus;
- 2) Stiprināt Latvijas un tās reģionu starptautisko konkurētspēju, palielinot Rīgas kā Ziemeļeiropas metropoles un citu valsts lielāko pilsētu starptautisko lomu;

⁶⁰ Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem.

⁶¹ Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija līdz 2030.gadam: Apstiprināta LR Saeimā 2010.gada 10.jūnijā. Latvijas Vēstnesis. 2010. 29.jūnijs, nr.101. Pieejams: http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_lv.pdf [aplūkots 2010. 1.oktobrī], 355.p., 356.p.

- 3) Saglabāt Latvijas savdabību – daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas.

Izvērtējot Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam izvirzītos valsts mērķus, secināms, ka Rīgas pilsētas nākotnes vīzija ir kļūt par nozīmīgu kultūras, biznesa un tūrisma centru Eiropā⁶², paredzot nodrošināt galvaspilsētas kā nozīmīgākā valsts attīstības un izaugsmes centra tuvināšanu Ziemeļeiropas līmeņa metropolēm, pilnvērtīgi izmantojot pilsētas attīstības un starptautiskās konkurētspējas potenciālu, tostarp tranzīta, pakalpojumu, uzņēmējdarbības un tūrisma jomās⁶³. Kā risinājums tiek piedāvāts veicināt uz zināšanām, inovācijām un kompetenci balstītu attīstību, iekļaujoties starptautiskajos izglītības, zinātnes tīklos un uzņēmējdarbības klasteros, kā arī stiprinot tās pārvaldes, reprezentācijas (starptautisku organizāciju pārstāvniecības, augstākā līmeņa valsts pārvaldes institūcijas u.c.) un “vārtu” (lidosta, osta) funkcijas⁶⁴.

Telpiskās attīstības perspektīvā Rīgas metropoles areāls ir iezīmēts kā nacionālo interešu telpa, kas “stiprina Rīgas kā globāli orientētas Baltijas jūras metropoles lomu, tādējādi veicinot visas valsts attīstību”⁶⁵. Ņemot vērā, ka Rīgas metropoles areālu veido Rīgas pilsēta kopā ar tuvējām dažāda lieluma pilsētām – Jūrmalu, Olaini, Jelgavu, Baldoni, Salaspili, Ogrī un Siguldu⁶⁶, arī stratēģijā izvirzītās tendences, izaicinājumi, attīstības virzieni un risinājumi ir tieši orientēti uz teritoriju areāla robežās.

Viens no Stratēģijas izvirzītajiem izaicinājumiem ir panākt Rīgas metropoles areāla telpiskās struktūras saskaņota attīstību un tur notiekošo procesu koordinēšanu, izstrādājot integrētu telpiskās attīstības perspektīvu (tematisko plānojumu) un izmantojot integrētu pieeju un kompleksus risinājumus, lai saskaņotu Rīgas pilsētas, apkārtējo pašvaldību, valsts un iedzīvotāju dažādās intereses.

Rīgas plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014-2030⁶⁷ akcentē reģiona kultūrvēsturiskās vietas, kam ir nacionāla vai starptautiska nozīme, kā vienu no objektiem atzīmējot Rīgas vēsturisko centru.

Ņemot vērā, ka reģiona ilgtspējīga un telpiskā attīstība nav šķirama, tāpēc Stratēģiju 2030 caurvij telpiskais attīstības redzējums, kurā gan kā unikāla vērtība nav izdalīta Rīgas vēsturiskā centra telpiskā attīstība reģiona griezumā.

⁶² Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. (26) punkts, (35) punkts

⁶³ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. (346) punkts

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. (356) punkts

⁶⁶ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. (394) punkts

⁶⁷ Rīgas plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014-2030, apstiprināta 18.09.2015. Pieejams: http://rpr.gov.lv/wp-content/uploads/2017/12/RPR-Ilgtspējīgas-attīstības-stratēģija_2014-2030.pdf

2.4. Pašvaldības attīstības plānošana un normatīvais regulējums

2.4.1. Pilsētībūvnieciskās attīstības ģenēze

Vēsturiskā centra esošā pilsētībūvnieciskā struktūra ir veidojusies vairāku gadsimtu garumā. Pilsētībūvniecības izaugsmi ir ietekmējuši gan ievērojamu arhitektūras meistarū radīti attīstības plāni un projekti, gan Rīgas būvnoteikumi, kuriem piemita normatīvā akta saistošais spēks.

Šajā darbā būtiski akcentēt tos vēsturiskos pilsētas attīstības plānus un būvniecības noteikumus, kuru realizācijas rezultāts šodien ir to vērtību kopums, kas atzīts par globālas nozīmes kultūrvēsturisku mantojumu.

Pirmie Rīgas būvnoteikumi ir datēti ar 1293. gadu. 1814.gadā tika apstiprināts „Celtņu izbūves reglaments priekšpilsētās”, kas noteica specifiskas prasības apbūvei Rīgas priekšpilsētā. 19. gadsimtā. Rīgas pilsētībūvniecības izaugsmi noteica 1815.gadā izstrādātais lielais Rīgas attīstības projekts, dēvēts par Pauluči plānu. 1820. gadā tika publicēti visaptveroši „Rīgas pilsētas un priekšpilsētu būvnoteikumi”, kuros bija iekļautas visas iepriekš minētā reglamenta prasības, kas papildinātas ar norādījumiem galveno un blakus ielu apbūves veidošanai, ēku krāsošanai u.tml. Svarīgākais noteikums bija prasība pēc obligātas paraugfasāžu izmantošanas jebkura rakstura privātām koka un mūra jaunbūvēm visā Rīgas teritorijā⁶⁸. Nozīmīgs pavērsiens pilsētas struktūras izmaiņās bija 1857. gads, kad tika uzsākta Rīgas cietokšņa likvidēšana un vaļņu norakšana, kas pamatota Rīgas pilsētas galvenā arhitekta J.D.Felsko un inženiera arhitekta O.Dīces izstrādāto pilsētas centra rekonstrukcijas projektā⁶⁹.

1860. gads – Rīgas rāte izdeva Nosacījumus zemju iepirkšanai un apbūvei bijušo nocietinājumu vaļņu rajonā starp pilsētu un priekšpilsētu. Šis dokuments tieši ietekmēja jaunās apbūves veidolu rajonā starp Vecrīgu un Elizabetes ielu. Šajā rajonā atļāva celt vienīgi mūra ēkas, tika aizliegta noliktavu un rūpniecības ēku būve. Tajā pašā gadā izdeva arī īpašus apbūves noteikumus noliktavu rajonam, tā dēvētajiem Sarkanajiem spīķeriem.

1866. gads – Tika izdota Rīgas celtniecības instrukcija, kura reglamentēja lietojamos būvmateriālus, atsevišķu celtņu un to daļu izskatu, formu, konstrukciju un pieļaujamos izmērus un piegulošās ielas platumu. Piemēram, bija noteikts, ka mūra ēku augstums nedrīkst pārsniegt sešus stāvus (24,43 m).

1867. gads – Cietokšņa statusu likvidēja arī Citadelei. Tās vaļņus nojauca 1872. – 1875.g., apkārtējo teritoriju pārveidojot pēc pilsētas mērnika R.Štēgmaņa izstrādātā projekta.

1878. gads – Dibināta Rīgas pilsētas būvvalde, tā uzsāk darbu 1979.g. 1944.oktobrī Būvvaldes funkcijas pārņēma Rīgas pilsētas Galvenā arhitekta pārvalde. 1956.g. tā kļuva par

⁶⁸ <https://www.rdpad.lv/departaments/vesture/>

⁶⁹ Ibid

Celtniecības un arhitektūras nodaļu, kurā darbojās Rīgas ģenerālplāna birojs (1959. – 1964.g.) Līdz 1959.g. Celtniecības un arhitektūras nodaļa regulēja arī Jūrmalas apbūvi. 1971.g. to reorganizēja par Galvenās arhitektūras plānošanas pārvaldi.

1879. gadā Rīgas pilsētas būvvaldē sāka izstrādāt Rīgas ģenerālo jeb apbūves plānu, tā autori bija R.Štēgmanis, R. Šmēlins un Ā.Agte.

1885. gads – Tā sauktais „mūra ēku rajons”, kurā nebija atļauta koka ēku jauna celtniecība, tika paplašināts līdz Pētersalas, Bruņinieku un Daugavpils ielai. Aiz bulvāru rajona robežām 19.gs. 60.-80.gados uzcēla tikai dažus mūra namus, turklāt lielākoties tādus, kas nebija augstāki par trim stāviem. Daugavas kreisajā krastā mūra ēkas cēla galvenokārt tikai Klīversalas rajonā. Gandrīz visas mūra celtnes citur Pārdaugavā bija fabriku ēkas.

Pēc pilsētas ģeodēziskās uzmērīšanas un nekustamo īpašumu inventarizācijas (1880. – 1883. gadā) 1886.gadā tika publicēts jauns Rīgas plāns, ieviešot apbūvējamās teritorijas iedalījumu grupās un gruntsgabalos.

1925. gads – Arhitekta A.LAmzes vadībā nodibināja Rīgas jaunizbūves biroju, kur izstrādāja Rīgas ģenerālplānu līdz ar pilsētas centrālās daļas detālplānojuma projektu un jauniem būvnoteikumiem, kā arī likumprojektu par Rīgas celtniecību.

1944. gads – 14.oktobrī pie Rīgas pilsētas Izpildu komitejas tika izveidota Rīgas pilsētas galvenā arhitekta pārvalde, vēlāk Celtniecības un arhitektūras nodaļa, kas pārņēma kādreizējās Rīgas pilsētas būvvaldes funkcijas. Celtniecības un arhitektūras nodaļas pienākumos ietilpa zemesgabalu izraudzīšana tekošajai celtniecībai, projektu saskaņošana un celtniecības darbu uzraudzīšana un pilsētas perspektīvās attīstības plānošana.

1944. gads – Oktobrī dibināts ģeodēziskās uzmērīšanas kantoris, kas 1952.gadā tika pārveidots par Rīgas ģeodēzisko dienestu.

1945. gads – Janvārī LPSR Tautas komisāru padome pieņēma lēmumu par celtniecībai aizliegtajām zonām Rīgas pilsētā: Rīgas centra rajoni Daugavas labajā krastā līdz Dzirnau ielai, Daugavas kreisā krastmala, Ķīpsalu ieskaitot, un par teritorijām gar galvenajām maģistrālēm.

1948. gada augustā tika apstiprināti pirmie pēckara „Rīgas pilsētas apbūves noteikumi”, kuri regulēja šajā laikā plaši uzsākto individuālo celtniecību.

1955. gadā apstiprināja pirmo Rīgas attīstības ģenerālo plānu, kas paredzēja pilsētas rekonstrukciju un tālāko izbūvi saskaņā ar toreiz padomju pilsētībūvniecībā valdošajiem principiem.

1968. gads Pie Galvenās arhitektūras plānošanas pārvaldes nodibināja Rīgas arhitektūras pieminekļu aizsardzības inspekciju, kuras pienākumos ietilpa kontrole pār Vecrīgas arhitektūras pieminekļu ansambļa saglabāšanu un restaurēšanu.

1969. gadā tika apstiprināts otrais pilsētas ģenerālais plāns, kas paredzēja jaunu tiltu celtniecību pāri Daugavai.

2.4.2. Stratēģiskais plānošanas līmenis

Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam un Rīgas attīstības programma 2014.-2020.gadam ir Rīgas pašvaldības attīstības plānošanas dokumenti, kas apstiprināti 2014.gada 27.maijā ar Rīgas domes lēmumu Nr.1173.

Plānošanas dokumentu izstrādi pamato likums „Par pašvaldībām”, Teritorijas attīstības plānošanas likums, Ministru kabineta 16.10.2012. noteikumu Nr.711 „Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem” un Rīgas domes 05.07.2011. lēmums Nr.3385 „Par Rīgas attīstības programmas 2014.-2020.gadam un Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam izstrādi”.

Apstiprināta Stratēģija un Attīstības programma, kas attēlo Rīgas pilsētas ilgtermiņa (līdz 2030.gadam) un vidēja termiņa (līdz 2020.gadam) nākotnes redzējumu, rada stabilitātes izjūtu sabiedrībai un pārliecību par ieguldījumu efektivitāti investoriem. Apstiprināti dokumenti pamato Eiropas Savienības un citu piesaistītu līdzekļu nepieciešamību, nodrošina pilsētas interešu integrēšanu nacionāla līmeņa plānošanas dokumentos, kas savukārt ir pamats lietderīgām un efektīvām pašvaldības investīcijām un ikgadējai pilsētas budžeta plānošanai.

Rīgas dome, apstiprinot Stratēģiju un Attīstības programmu, vienojas ar sabiedrību par pilsētas nākotnes kopīgu redzējumu un pauž apņemšanos sasniegt vidēja termiņa uzstādījumus, ievērojot arī Stratēģijā apstiprinātos ilgtermiņa principus, nostādnes un vadlīnijas.

Stratēģijā, raksturojot nozīmīgas kultūrvēsturiskās un ainavu telpas, norādīts, ka līdz šim Rīgas pilsētas dažādos plānošanas dokumentos augsta vērtība ir piešķirta Rīgas vēsturiskā centra panorāmai un siluetam, skatu perspektīvām uz Rīgas vēsturisko centru, kā arī skatiem pāri Daugavai. Savukārt nākotnes attīstībai pilsētas ainavu areāli tiek definēti plašāk – tie ir kultūrvēsturiski nozīmīgas un ainaviski vērtīgas teritorijas. Plānojot pilsētas attīstību, būtiski, lai ainavas pārveides procesā netiktu pārveidoti tās vērtību veidojošie elementi.

Rīgas teritorijas plānojumā 2006.-2018. gadam, tostarp ne teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos, ne grafiskajā daļā, nav detalizēti noteikta Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas plānotā (atļautā) izmantošana. Rīgas domes 2005. gada 20. decembra saistošo noteikumu Nr.34 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi" 9. punktā noteikts, ka Rīgas vēsturiskā centra teritorijā ievēro Vēsturiskā centra aizsardzības likumu, Ministru kabineta 2004. gada 8. marta noteikumus Nr. 127 "Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības noteikumi" un Rīgas vēsturiskā centra teritorijas plānojumu.

Rīgas teritorijas plānojuma 2006.-2018. gadam paskaidrojuma rakstā norādīts: ņemot vērā Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas īpašo nozīmi pilsētā, šai teritorijai ir izstrādāts speciāls teritorijas plānojums, kas detalizē Rīgas teritorijas plānojumu 2006.-2018. gadam. Vēsturiskā centra plānojumam esot noteicošais spēks, realizējot jebkādu jaunu teritorijas izmantošanas vai apbūves attīstības projektu (sk.: Rīgas teritorijas plānojuma 2006.-2018. gadam paskaidrojuma raksts, Pieejams: <http://www.rdpad.lv/rtp/speka-esosais/>). Tātad Vēsturiskā centra plānojums konkrētībā Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas atļauto izmantošanu un tās aprobežojumus.

2.4.3. Teritorijas plānošanas specifika

Vērtējot telpiskās plānošanas procesus pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas, jāatzīmē, ka Rīgas dome jau 1993.gadā pieņēma lēmumu⁷⁰ uzsākt jauna Rīgas attīstības plāna izstrādi, kas balstīts uz valstī noteikto jauno plānošanas pieeju un atbilstošiem tiesību aktiem⁷¹. Salīdzinot šo plānu ar 1984.gada ģenerālplānu, jānorāda uz būtiskām atšķirībām gan plānošanas procesā, gan īstenošanā. Plāna izstrādāšanas process veikts ar sabiedrības līdzdalību, respektējot Rīgas iedzīvotāju un zemes īpašnieku tiesības, tas faktiski ir Rīgas domes politikas dokuments, kas apspriests un pieņemts atklātās debatēs, kā arī tam ar publisko pieejamību ir nodrošināta atklātība.

Pieaugot attīstības aktivitātēm pilsētas centrā, tika ierosinātas un realizētas vairākas Rīgas vēsturiskā centra pārveidošanas ieceres, kas nerespektēja kultūras objekta saglabāšanas intereses. Ņemot vērā, ka Rīgas attīstības plānā 1995.–2005. gadam netika pietiekami detalizēta un konsekventi īstenota pašvaldības politika attiecībā uz kultūrvēsturiskā mantojuma, pilsētas apstādījumu un centra pilsētībūvnieciskā veidola saglabāšanu un attīstību, sabiedrībā nereti izraisījās neapmierinātība un diskusijas par jauno arhitektūru, pārbūvēm, pilsētas vides un ēku modernizācijas projektiem un par kultūrvēsturiskās vides apsaimniekošanas modeli kopumā.

Rīgas vēsturiskā centrā un tā aizsardzības zonā, saasinoties tehnogēnām problēmām – transporta intensitātei, esošo inženierkomunikāciju novecošanai u.c., kā arī lielu, mūsdienu pilsētām raksturīgu funkciju ienākšanai bez neatkarīgas analīzes par to ietekmi uz sagaidāmajām izmaiņām pilsētvidē (lielveikali, autonomvietnes, sporta kompleksi u.c.), radīja nepieciešamību visu izpausmju kultūrvēsturisko mantojumu integrēt mūsdienu pilsētas infrastruktūrā, nemazinot šā kopuma sabiedrisko vērtību, un izstrādāt īpašu teritorijas plānojumu Rīgas centram, kas nodrošinātu tā saglabāšanu un attīstību ilgākā laika periodā.

⁷⁰ Rīgas domes 1993. gada 14. maija lēmums Nr.58 “Par Rīgas izbūves ģenerālā plāna laika periodam līdz 2020.gadam izstrādāšanu”, npublicēts [aplūkots]

⁷¹ Ministru kabineta 06.09.1994. noteikumi Nr.194 “Teritoriālpilnošanas noteikumi” (prot. Nr.44, 3.W)

Sabiedrībai ir svarīgi, lai pilsēta attīstās, radot stabilu bāzi tās iedzīvotāju labklājības līmeņa paaugstināšanai, vienlaikus nodrošinot pilsētas centra kultūrvēsturiskā potenciāla un vides arhitektonisko vērtību saglabāšanu un attīstību.

Pašvaldības noteiktais mērķis teritorijas plānojuma izstrādē bija noteikt galvenās politiskās nostādnes lēmumu pieņemējiem Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas turpmākajā izmantošanā, kas var izpausties kā kontroles sistēmas, detālplānojumu izstrāde, rīcības plāni, programmas u.tml.

Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 9. panta pirmā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2017. gada 31. maijam, noteica Rīgas domei pienākumu izstrādāt un apstiprināt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumu saistošo noteikumu veidā, ievērojot normatīvos aktus, kā arī Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes (līdz 2018. gada 12. jūnijam – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija) un UNESCO Nacionālās komisijas prasības. Rīgas vēsturiskā centra plānojumā rakstveidā un grafiski parādāma Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas pašreizējā un plānotā (atļautā) izmantošana, izmantošanas aprobežojumi un prasības kultūrvēsturiskās vides un vēsturisko vērtību saglabāšanai (sk. Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 8. panta pirmo daļu).

Rīgas vēsturiskais centrs un tā aizsardzības zona ir Rīgas pilsētas administratīvās teritorijas daļa, kurai Vēsturiskā centra likums paredz atsevišķa teritorijas plānojuma izstrādi⁷². Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums tika uzsākts kā Rīgas attīstības plāna 1995.–2005. gadam grozījumi teritorijai, kurā ietilpst UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā iekļautā vieta Nr.852.

Teritorijas plānojums ir tiesisks pamats lēmumu pieņemšanai par konkrētās teritorijas izmantošanu, vienlaicīgi tas ir arī saistošs politisks dokuments, kas nosaka Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas turpmāko izmantošanu, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un attīstību.

Teritorijas plānojums ir izstrādāts saskaņā ar pēctecības, atklātuma un demokrātijas principiem. Sadarbojoties ar nevalstiskajām organizācijām, tika organizēta sabiedrības iesaiste plānošanas procesā, un ikvienam Rīgas iedzīvotājam normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir bijusi iespēja izteikt savu viedokli un piedalīties Vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības jautājumu apspriešanā.

Teritorijas plānojuma pašreizējās izmantošanas analīze un risinājumi balstās uz tā izstrādes sākumposmā (2002.-2005.g.) sagatavoto pētījumu projektu rezultātiem sociāli ekonomiskajā, mājokļa, kultūrvēsturiskās vides aizsardzības, publiskās ārtelpas

⁷² Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 29.05.2003. [30.09.2021.]

pilnveidošanas, dabas pamatnes, inženiertehniskās apgādes, vides kvalitātes un transporta jomā, kā arī dažādu mērķgrupu un ekspertu paustajiem viedokļiem un ieteikumiem. Plānošanas dokumenta sagatavošanā ir izmantoti virkne dažādu pētījumu un analītiskie materiāli, tostarp Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas sagatavotais materiāls “Vīzija 2020”, Sabiedriskās politikas institūta veiktās aptaujas un semināru materiāli (2001., 2002.), Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības plāna darba un koordinācijas grupas veiktās aptaujas (2002.).

Teritorijas plānojums sastāv no četrām daļām:

1) paskaidrojuma raksts (vispārīgā daļa), kurā ietverts:

- teritorijas pašreizējās izmantošanas apraksts, kurā sniegts vispārējs pārskats par pašreizējo izmantošanu teritorijas plānojuma izstrādes laikā (2003.g.), kā arī teritorijas attīstības priekšnoteikumi;

- integrēta Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas vīzija;

- Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas attīstības plānošanas ilgtermiņa politika, kas formulēta teritorijas plānojuma izstrādes laikā, piedaloties ekspertiem, kuri izvirzīja mērķus un noteica vadlīnijas turpmākai kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai un teritorijas attīstībai, balstoties uz sabiedrības kopējām interesēm un vajadzībām;

- mērķi, virzieni un prioritātes, nosakot veicamos pasākumus, kas pašvaldībai un citām attīstības plānošanā iesaistītajām pusēm jāīsteno teritorijas plānojuma darbības laikā;

- perspektīvas risinājumu pamatojums un apraksts, kas atainots teritorijas plānojuma grafiskajā daļā;

2) grafiskā daļa (saistošā daļa) sagatavota uz topogrāfiskās kartes pamatnes ar mēroga noteiktību M 1:2000 Latvijas koordinātu sistēmā (LKS-92), kurā ietilpst 12 plāni;

3) teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi (saistošā daļa), kas izstrādāti, ievērojot spēkā esošo Rīgas attīstības plāna apbūves noteikumu lietojuma analīzi, esošās tendences, kā arī izstrādātos plānojuma risinājumus.

Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas plānotā (atļautā) teritorijas izmantošana nosaka prasības, kas jāievēro, realizējot attīstības ieceres un būvprojektus. Tās mērķis ir regulēt jaunās attīstības ietekmi uz fizisko, kultūrvēsturisko un dabisko vidi, sekojot un pildot deklarēto politiku;

4) pārskats par teritorijas plānojuma izstrādi (vispārīgā daļa), kurā iekļauti pašvaldības lēmumi par Rīgas vēsturiskā centra teritorijas plānojuma un tā grozījumu izstrādāšanu, apkopotī sabiedriskās apspriešanas materiāli, institūciju nosacījumi, kas izsniegti, sākot teritorijas plānojuma un tā grozījumu izstrādi, atzinumi par izstrādātajām redakcijām, kā arī

ziņojumi par vērā ņemtajiem un noraidītajiem sabiedrisko apspriešanu laikā saņemtajiem priekšlikumiem un iebildumiem un institūciju nosacījumu ievērošanu.

Teritorijas plānojuma grafiskā daļa un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi saskaņā ar Rīgas domes 07.02.2006. lēmumu Nr.832 ir izdoti kā pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”.

Apstiprinot teritorijas plānojumu, Rīgas dome pieņēma lēmumu turpināt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānošanas darbu un veikt nepieciešamās korekcijas, kas saistītas ar Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojuma ieviešanu.

Teritorijas plānojuma grozījumu izstrāde bija nepieciešama, lai to pilnveidotu:

- 1) atbilstoši vairākiem teritorijas plānojumam saistošiem normatīvajiem aktiem, kuri tika pieņemti vai grozīti pēc teritorijas plānojuma;
- 2) atbilstoši Rīgas teritorijas plānojuma 2006.-2018. gadam grozījumiem, kas apstiprināti 2009. gadā;
- 3) attīstības nosacījumus Daugavas kreisajā krastā atbilstoši silueta koncepcijas telpiskajam modelim (makets M 1:1000), kur atsevišķās vietās paredzēta stāvu skaita precizēšana, t.sk. stāvu skaita samazināšana augstbūvēm;
- 4) ūdens teritoriju un krastmalu izmantošanas regulējumu;
- 5) Skanstes ielai piegulošajās teritorijās, pārskatot plānoto ielu struktūru, klasifikāciju un precizētu plānoto (atļauto) izmantošanu un izmantošanas aprobežojumus Vēsturiskā centra aizsardzības zonas ziemeļu daļā sakarā ar pieaugošo būvniecības aktivitāti un zemes īpašnieku interesi attīstīt savus īpašumus un, lai nodrošinātu efektīvu šo teritoriju apkalpi ar transportu (t.sk. sabiedrisko transportu, velotransportu);
- 6) saistošo noteikumu grafiskajā daļā, koriģējot konkrētu zemesgabalu plānoto (atļauto) izmantošanu vai apbūves veidošanas pamatnosacījumus, izvērtējot fizisko un juridisko personu iesniegumus ar ierosinājumiem veikt plānojuma grozījumus u.c.

Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojuma grozījumi ir apstiprināti ar Rīgas domes 18.06.2013. lēmumu Nr.6331 un 27.06.2013. stājušies spēkā kā Rīgas domes 07.02.2006. saistošo noteikumu Nr.38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” grozījumi. Pamatojoties uz Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 22.09.2013. vēstuli Nr.15.18-le/8819, Rīgas domes 18.06.2013. saistošie noteikumi Nr.220 „Grozījumi Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošajos noteikumos Nr.38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”” īstenojami no 23.09.2013.

Vēsturiskā centra aizsardzības likuma 9. panta pirmā daļa šobrīd spēkā esošajā redakcijā paredz Rīgas domei pienākumu Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijai izstrādāt lokālplānojumu. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka lokālplānojums ir ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kas precīzē (detalizē) teritorijas plānojuma noteikumus un tiek izstrādāts noteiktas teritorijas kompleksai plānošanai vai kāda plānošanas uzdevuma risināšanai. Satversmes tiesas nolēmumos ietvertās atziņas par teritorijas plānošanu ir attiecināmas arī uz lokālplānojumiem, ciktāl tās nenonāk pretrunā ar lokālplānojuma izstrādes īpašajiem noteikumiem (sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-04-03 6. punktu).

Vēsturiskā centra aizsardzības likuma 9. panta pirmajā daļā Rīgas domei piešķirtais pilnvarojums nav interpretējams tik plaši, ka tas ļautu Rīgas domei Vēsturiskā centra plānojumā regulēt visus aspektus, kas ietekmē iedzīvotāju uzturēšanos šajā teritorijā, tostarp iedzīvotāju veselību, labklājību un citus ar tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē saistītos aspektus (sk. lietas materiālu 3. sēj. 65. lp.). Savukārt Rīgas dome norāda, ka šāda pieeja nespētu nodrošināt to, ka vienlaikus tiek izvērtēti un savstarpēji saskaņoti dažādi ekonomiskie, kultūras, sociālie un vides aspekti, atsevišķu nozaru intereses, kā arī teritorijas attīstības prioritātes, ņemot vērā dabas, kultūrvides, cilvēku un materiālo resursu un saimnieciskās darbības daudzveidību (sk. lietas materiālu 8. sēj. 15. lp.).

Satversmes tiesa secina, ka sabiedrības ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanas nolūkos teritorijas plānojuma izstrādes ietvaros veiktā interešu saskaņošana ir komplekss, visaptverošs process un vienas noteiktas intereses nevar tikt pilnvērtīgi izvērtētas atsevišķā plānošanas dokumentā, neņemot vērā visas pārējās šajā teritorijā līdzās pastāvošās indivīdu un sabiedrības intereses. Nebūtu lietderīgi un teritorijas plānošanas principiem atbilstoši plānot vienas teritorijas daļas attīstību divreiz - Vēsturiskā centra plānojumā, ņemot vērā vienīgi kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas, aizsardzības un attīstības intereses, un Rīgas pilsētas kopējā teritorijas plānojumā, ņemot vērā visas pārējās intereses, kas jebkurā teritorijas plānojumā ir jāsaskaņo.

Normatīvie akti, kas pilnvaro pašvaldību izstrādāt un apstiprināt Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumu, proti, likums "Par pašvaldībām", normatīvie akti teritorijas plānošanas jomā un Vēsturiskā centra aizsardzības likums, veido vienotu tiesiskā regulējuma sistēmu. Šie normatīvie akti ir interpretējami kopsakarā un nav pretstatāmi cits citam. No tiem izriet pašvaldības tiesības plānot savas teritorijas attīstību un noteikt teritorijas izmantošanas aprobežojumus, ja vien tie nav pretrunā ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, ja tiem ir leģitīms mērķis un tie ir samērīgi.

Šobrīd ar triju tematisko plānojumu izstrādi⁷³ tiek uzsākts jauns Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas plānošanas process.

Publiskās ārtelpas tematiskā plānojuma mērķis ir nodrošināt viengabalainu publiskās ārtelpas struktūras attīstību Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijā, iekļaujoties pilsētas kopējā publiskās ārtelpas tīklojumā un apstādījumu sistēmā, un līdzsvarot priekšnosacījumus Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas kultūrvēsturiskās vides vērtību saglabāšanai ar sabiedrības vajadzībām pēc kvalitatīvas – funkcionāli, telpiski un estētiski augstvērtīgas pilsētvides.

Mājokļu attīstības tematiskā plānojuma mērķis ir izstrādāt ilgtermiņa un vidējā termiņa konceptuālās pamatnostādnes mājokļa situācijas pilnveidošanai un attīstībai, kā arī priekšlikumus mājokļa politikas un tās īstenošanas mehānismu pilnveidei Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas, ievērtējot centra daudzfunkcionalitātes un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas nepieciešamību, Rīgas pilsētas vispārējās mājokļa attīstības tendences, kā arī iedzīvotāju tiesību nodrošināšanu uz vispāratzītam standartam atbilstošu mājokļu pieejamību, īrnieku un namīpašnieku interešu respektēšanu, izdalot dažāda sastāva mājāsaimniecību īpašās vajadzības un iespējas.

Kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas un attīstības tematiskā plānojuma mērķis ir izstrādāt ilgtermiņa un vidējā termiņa konceptuālās pamatnostādnes mantojuma aizsardzības pilnveidošanai un attīstībai, kā arī priekšlikumus politikas un tās īstenošanas mehānismu un monitoringa sistēmas izstrādei Rīgas vēsturiskajā centrā un tā aizsardzības zonā, ievērtējot centra daudzfunkcionalitātes un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas nepieciešamību atbilstoši valsts un starptautiskajos normatīvajos dokumentos noteiktajām Rīgas pilsētas saistībām kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā.

Teritorijas plānojumā pašvaldība paredz teritorijas izmantošanas nosacījumus un konkrētiem nekustamajiem īpašumiem var noteikt īpašuma tiesību ierobežojumus. No vienas puses, plānojums pats par sevi nepiešķir tiesības, piemēram, uzsākt zemes gabala apbūvi, taču ar to tiek noteiktas priekšdispozīcijas lēmumu pieņemšanai konkrētos gadījumos nākotnē. No otras puses, zemes īpašniekam nav tiesību pēc saviem ieskatiem uz savas zemes veikt saimniecisko darbību, viņam nav tiesību to brīvi apbūvēt vai mainīt teritorijas plānojumā noteikto zemes izmantošanas mērķi⁷⁴.

⁷³ Rīgas domes 15.12.2017. lēmumi Nr.645 "Par Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas publiskās ārtelpas tematiskā plānojuma izstrādes uzsākšanu", Nr.646 "Par Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas mājokļu attīstības tematiskā plānojuma izstrādes uzsākšanu" un Nr.647 "Par Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas un attīstības tematiskā plānojuma izstrādes uzsākšanu".

⁷⁴ Meiere S. Teritorijas plānošana kā vides aizsardzību nodrošinošs līdzeklis: tiesiskais regulējums un ar to saistītās problēmas. Latvijas Universitātes Raksti, 2003, 21.lpp.

Lai arī tiesības uz īpašumu ir vienas no cilvēka pamattiesībām, tās tomēr nav absolūtas. Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk tekstā – Satversme) 105.pants noteic, ka „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību”.⁷⁵

Satversmes tiesa vairākkārtīgi savos spriedumos ir norādījusi, ka Satversmes 105.panta saturs ir līdzīgs Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1.panta saturam, kas paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Īpašuma tiesības var ierobežot, ja ierobežojumi ir attaisnojami, t.i., ja tie noteikti ar likumu, tiem ir leģitīms mērķis un tie ir samērīgi.⁷⁶

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1.pants nosaka, ka „jebkurai fiziskajai vai juridiskajai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot gadījumus, kad tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem”.⁷⁷

Lai gan Civillikuma 927.pants nosaka, ka īpašums ir pilnīgas varas tiesība pār lietu, „īpašums modernajās civiltiesībās tiek uzskatīts ne tikai par individuālu kategoriju, bet arī par sociālu vērtību. Sociālā funkcija uzliek katram īpašniekam par pienākumu rēķināties ar citu interesēm (sk.:Rozenfelds J. Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 59 lpp.). Jau profesors Konstantīns Čakste ir secinājis, ka „īpašuma tiesības nav pilnīgas – tās nepiešķir absolūtu brīvību, jo citādi īpašuma tiesības varētu būt kaitīgas sabiedrībai un kā tādas tās būtu atceļamas. Īpašuma tiesības pazīst diezgan daudz ierobežojumus vispārības labā, kaimiņu interesēs, kas atņem tam antisociālo raksturu. Šie ierobežojumi turpina augt, ar ko sakarā jaunākā literatūrā parādās doma, ka īpašums rada pirmkārt pienākumus un tikai tad tiesības” (Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Rīga: [b.i], 1937, 41.lpp.). Satversmes 105.pantā šo ideju izteic otrais teikums – īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm”.⁷⁸

⁷⁵ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, nr.43, 105.pants

⁷⁶ Par Ministru kabineta 2001.gada 31. jūlija noteikumu Nr. 349 Grozījumi Ministru kabineta 1995.gada 3.oktobra noteikumos Nr.291 „Suņu un kaķu turēšanas noteikumi” atbilstību Satversmes 105.pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 14.panta 3.punktam. Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija spriedums lietā Nr.2002-01-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.maijs, nr.75

⁷⁷ Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005.gada 9.jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20.decembri, nr.2003. 21.3.pagrāfs

⁷⁸ Par Limbažu pilsētas domes 2006. gada 25. janvāra saistošo noteikumu Nr. 4 "Limbažu pilsētas teritorijas plānojuma grafiskā daļa un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi" plānojuma, ar kuru zemes gabals Cēsu ielā 24 iekļauts Limbažu pilsētas teritorijas izmantošanas un nekustamo īpašumu lietošanas mērķu grupas

Saskaņā ar Civillikuma 1082.pantu, „īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumu noteic vai nu likums, vai tiesas lēmums, vai arī privāta griba ar testamentu vai līgumu, un šis aprobežojums var attiekties kā uz dažu lietu tiesību piešķiršanu citām personām, tā arī uz to, ka īpašniekam jāatturas no zināmām lietošanas tiesībām, vai arī jāpacieš, ka tās izlieto citi”⁷⁹. Viens no veidiem, kā īpašuma tiesības var ierobežot sabiedrības interesēs, ir teritorijas plānošana. Tādējādi teritorijas plānojums ir dokuments, ar kuru pašvaldība normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā var paredzēt teritorijas izmantošanas un līdz ar to arī īpašuma tiesību ierobežojumus⁸⁰.

„Teritorijas plānojumam piemīt īpašumu ierobežojošs sociāls aspekts, kas nostiprināts Satversmes 105.panta otrajā teikumā un ievērojami sašaurina šķietami absolūtās īpašuma tiesības. Līdztekus atsevišķu personu tiesībām uz netraucētu sava īpašuma lietošanu ar teritorijas plānojumu tiek nodrošināta vides aizsardzības prasību īstenošana, pareiza infrastruktūras celtniecība un funkcionēšana, kā arī kultūrvides saglabāšana”.⁸¹

dabas pamatnes teritorijas vai brīvās izbūves teritorijas mežaparku un parku teritorijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam: Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.2006-38-03. Latvijas Vēstnesis, 2007. 28.aprīlis, nr.70

⁷⁹ Civillikums. Trešā daļa. Lietu tiesības: LR likums. Ziņotājs, 1992. 30.jūlijs, nr.29, 1082.pants

⁸⁰ Par Kuldīgas rajona padomes 1999.gada 15.decembra Kuldīgas rajona teritorijas plānojuma 2.daļas 8.3.1.punkta par Spiķu HES un Kuldīgas rajona Vārmes pagasta padomes 2003.gada 20.februāra Vārmes pagasta teritorijas plānojuma par "Baložu" māju zemes iekļaušanu Spiķu HES teritorijā atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 14.decembra spriedums lietā Nr.2005-10-03. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20.decembris, nr.203, Secinājumu daļa, 8.punkts

⁸¹ Čepāne I., Statkus S. Pašvaldības teritorijas plānojums kā nekustamā īpašuma tiesību aprobežojums. Jurista Vārds, 2005. 25. janvāris, nr.3, 6.lpp.

3. RĪGAS VĒSTURISKĀ CENTRA TERITORIJAS PLĀNOJUMA ĪSTENOŠANA UN PĀRVALDĪBAS ASPEKTI

3.1. Normatīvā regulējuma realizācijas problemātika būvniecības procesā

Pētījuma iepriekšējā nodaļā, analizējot Vēsturiskā centra teritorijas plānojuma tiesisko statusu, secināts, ka Vēsturiskā centra apbūves noteikumi, kas ir daļa no Vēsturiskā centra teritorijas plānojuma un nosaka prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, ir saistoši visām fiziskajām un juridiskajām personām Vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas robežās.⁸²

Plānošanas dokumentu realizācija pamatā ir saistīta ar konkrētas attīstības ieceres īstenošanu būvniecības procesā. Saskaņā ar Būvniecības likuma regulējumu, būvatļauju izdod, ja būvniecības iecere atbilst vietējās pašvaldības teritorijas plānojumam, lokālpļānojumam (ja tāds ir izstrādāts) un detālpļānojumam (ja tas nepieciešams saskaņā ar normatīvajiem aktiem), izņemot gadījumus, kad būvniecības iecere attiecas uz nacionālo interešu objektu, būvniecības iecere ir saskaņota ar zemesgabala īpašnieku un būves īpašnieku gadījumā, kad būvniecība paredzēta esošā būvē, vai zemes gabala īpašnieks ir informēts gadījumā, kad to prasa normatīvie akti un atbilstoši būvniecības jomas normatīvo aktu prasībām ir izstrādāts būvprojekts.⁸³

Savukārt, ar būvniecības procesu saistītā administratīvā procesa tiesiskuma nodrošināšana ietilpst vietējās pašvaldības kompetencē, izveidojot būvvaldi savā teritorijā vai vienojoties ar citām pašvaldībām par kopīgas būvvaldes izveidi un nodrošinot būvvaldes darbībai nepieciešamos resursus, kā arī deleģējot citai pašvaldībai atsevišķu uzdevumu izpildi Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteiktajā kārtībā, kā arī pieņemot lēmumus par apstrīdētajiem pašvaldības būvvaldes administratīvajiem aktiem, faktisko rīcību un lēmumiem, kas apstrīdami saskaņā ar normatīvajiem aktiem.⁸⁴

Raksturojot faktisko un tiesisko situāciju Rīgas valstspilsētas pašvaldībā, jānorāda, ka Rīgas pilsētas būvvalde (turpmāk – Būvvalde) ir Rīgas domes priekšsēdētāja pakļautībā esoša pašvaldības iestāde, kas Rīgas pilsētā kontrolē būvniecības procesa tiesiskumu, pārrauga un kontrolē vides objektu izvietojumu, pilsētas apstādījumus, detālpļānojumu izstrādi un realizāciju, zemes ierīcību, nodrošina kultūrvēsturisko vērtību aizsardzību un adresu piešķiršanu

Rīgas pilsētas būvvalde, kas ir Rīgas domes priekšsēdētāja pakļautībā esoša pašvaldības iestāde, kas Rīgas pilsētā kontrolē būvniecības procesa tiesiskumu, pārrauga un kontrolē vides objektu izvietojumu, pilsētas apstādījumus, detālpļānojumu izstrādi un realizāciju, zemes

⁸² Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi: Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošie noteikumi nr.38. 6.p. [17.09.2021. red.]

⁸³ Būvniecības likums: 15.panta pirmā daļa. LV likums. Pieņemts 09.07.2013. [17.09.2021. red.]

⁸⁴ Būvniecības likums: 7.panta pirmās daļas 1.punkts. LV likums. Pieņemts 09.07.2013. [17.09.2021. red.]

ierīcību, nodrošina kultūrvēsturisko vērtību aizsardzību un adrešu piešķiršanu laika posmā līdz 2021.gada 31.augustam Rīgas pilsētā kontrolē būvniecības procesa tiesiskumu, pārrauga un kontrolē vides objektu izvietojumu, pilsētas apstādījumus, detālplānojumu izstrādi un realizāciju, zemes ierīcību, nodrošina kultūrvēsturisko vērtību aizsardzību un adrešu piešķiršanu Rīgas pilsētas būvvalde kontrolēja būvniecības procesa tiesiskumu, pārraudzīja un kontrolēja vides objektu izvietojumu, pilsētas apstādījumus, detālplānojumu izstrādi un realizāciju, zemes ierīcību, nodrošināja kultūrvēsturisko vērtību aizsardzību un adrešu piešķiršanu⁸⁵. Būvvaldes darbības mērķis bija kvalitatīvas pilsētvides veidošana un būvniecības procesa tiesiskuma nodrošināšana, realizācija un kontrole Rīgas pilsētā atbilstoši tās teritorijas plānojumam, apbūves noteikumiem un citiem tiesību aktiem.

Būvvalde, nodrošinot deleģētās funkcijas, izskata fizisko un juridisko personu iesniegumus saistībā ar būvniecību, kultūras pieminekļu aizsardzību un vides vizuālo kvalitāti, kā arī izskata būvniecības ieceres un lemj par būvatļaujas izdošanu, atteikumu izdot būvatļauju, būvniecības ieceres publisku apspriešanu vai būvniecības ieceres akceptu u.c. Lai gan atbilstoši Būvvaldes organizatoriskajai struktūrai⁸⁶ un nodaļas reglamentam, visi jautājumi, kas saistīti ar iepriekš minēto uzdevumu veikšanu Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas robežās, ietilpst Arhitektūras pārvaldes Rīgas pilsētas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļas kompetencē, vienlaicīgi ir virkne struktūrvienību (piemēram, Inženierbūvju nodaļa, Apstādījumu inspekcija u.c.), kurām pieņemot lēmumus jāpiemēro gan Rīgas teritorijas plānojums 2006.-2018.gadam, gan Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums. Autore izdara pieņēmumu, ka minētais apstāklis varētu būt viens no iemesliem, kāpēc Rīgas domes Pilsētas attīstības departamentā tiek apstrīdēti Būvvaldes pieņemtie negatīvie administratīvie akti.

Atbilstoši RVC teritorijas plānojuma un Saistošo noteikumu Nr.38 “Rīgas vēsturiskā regulējumam azartspēļu zāles atļauts izvietot:

1) centru apbūves teritorijās:

a) RVC teritorijas plānojuma grafiskās daļas plānā “RVC detalizētā teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana” noteiktajās centru apbūves teritoriju funkcionālajās apakšzonās JC, JC1, JC2, JC3 un JC4 – tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās;

b) pārējās centru apbūves teritorijās (C), kas attēlotas RVC teritorijas plānojuma grafiskās daļas plānā “RVC un tā aizsardzības zonas teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana”;

2) jauktas apbūves teritorijās (J) – tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās;

⁸⁵ Rīgas domes 2008.gada 21.jūlija nolikums Nr.117 “Rīgas pilsētas būvvaldes nolikums” 1.p.

⁸⁶ Rīgas pilsētas būvvaldes 2018.gada 31.janvāra rīkojuma Nr.BV-18-7-rs pielikums “Rīgas pilsētas būvvaldes organizatoriskā struktūra”.

3) dzīvojamās apbūves teritorijās (Dz) – zemesgabalos pie C, D kategorijas ielas un daudzdzīvokļu namā (ja ir nodrošināta atsevišķa ieeja) ar nosacījumu, ka objekta, kurā plānots izvietot azartspēļu zāli, kopējā platība nepārsniedz 2000 m², bet pie E kategorijas ielām – 500 m², kā arī Saistošo noteikumu Nr.38 483.8.punktā paredzētajos gadījumos, veicot būvniecības ieceres publisko apspriešanu;

4) savrupmāju apbūves teritorijās (SDz) – kā vietējās nozīmes objektu, kura kopējā telpu platība nepārsniedz 100 m² vai vidējo apbūves laukumu, kas raksturīgs kvartālā iedibinātajai apbūvei.

Kā atzīts Augstākās tiesas praksē, ņemot vērā RVC saglabāšanas un aizsardzības likuma un Saistošo noteikumu Nr.38 mērķi – saglabāt un aizsargāt Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonu kā kultūras mantojumu, kā arī veicināt ilgtspējīgu, līdzsvarotu un kvalitatīvu Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas attīstību un labvēlīgu vidi – spēļu zāles atvēršana minētajās teritorijās būtiski aizskar valsts un Rīgas pilsētas pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses⁸⁷.

Nozīmīgs ir Augstākās tiesas secinājums, kas tieši attiecināms uz kultūras mantojuma saglabāšanu un ir piemērojams arī turpmākajā plānošanas procesā un plānošanas dokumentu īstenošanā – “azartspēļu organizēšana pieteicējas norādītajā vietā radītu būtisku ne tikai valsts un Rīgas pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu, bet arī apdraudētu pasaules kultūras mantojuma saglabāšanu”⁸⁸, līdz ar to konkrētajā tiesvedībā tiesa ir secinājusi, ka atteikums pieteicējai ierīkot azartspēļu vietu iecerētajā vietā ir attaisnojams ar būtisku sabiedrības ieguvumu pasaules kultūras mantojuma saglabāšanā un ir tiesisks.

Jāatzīmē, ka vērtējot konkrēto strīdu kasācijas sūdzības izskatīšanas gaitā, Augstākā tiesa ir konstatējusi, ka centru apbūves teritoriju JC, JC1, JC2, JC3 un JC4 funkcionālajās apakšzonās ārpus četru un piecu zvaigžņu viesnīcām šobrīd turpina darboties 30 spēļu zāles. Azartspēļu organizēšanu kopumā nodrošina 7 komersanti. Viena atļauja spēļu zāles atvēršanai ir izsniegta pēc Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošo noteikumu Nr.38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” spēkā stāšanās. Savukārt līdz 2013.gadam spēļu zāļu skaits bija 31, taču ar Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas 2013.gada 12.decembra lēmumu viena atļauja tika anulēta. Izsniegtās atļaujas ir bez termiņa ierobežojuma⁸⁹.

Autore piekrīt Augstākās tiesas sniegtajam situācijas vērtējumam, vienlaicīgi izsakot viedokli, ka konkrētajā gadījumā tiesību normu piemērošanas problemātika ir saistīta ar

⁸⁷ Augstākās tiesas 24.02.2017. spriedums lietā Nr.SKA-34/2017 (Nr.A420415312), 6.p. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5095> [aplūkots 30.04.2019.]

⁸⁸ Ibid. 3.2.p.

⁸⁹ Augstākās tiesas 24.02.2017. spriedums lietā Nr.SKA-34/2017 (Nr.A420415312), 3.p. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5095> [aplūkots 30.04.2019.]

politisku gribu un attiecīgu lēmumu pieņemšanu pašvaldībā, kas tika “tiesiski pamudināts”, izpildot lietā pieņemto blakus lēmumu.

Blakus lēmuma motīvu daļā norādīts, ka “pamatojoties uz Rīgas domes 2012.gada 3.jūlija lēmumu Nr.4936, JC, JC1, JC2, JC3 un JC4 teritoriju sakārtošanai atbilstoši pašvaldības saistošo noteikumu Nr. 38 prasībām ir uzsākts darbs pie jauna Rīgas teritorijas plānojuma izstrādes, kura ietvaros ir sagatavoti 11 tematisko plānojumu projekti. Vienlaikus ar tiem ir izstrādāts Vispārējā funkcionālā zonējuma darba variants un tajā noteikto funkcionālo zonu apraksts, kas nosaka īpašas prasības azartspēļu objektu izvietojumam”⁹⁰.

Minētais apgalvojums ir vērtējams kritiski, jo jānorāda, ka ar Rīgas domes 2012.gada 3.jūlija lēmumu Nr.4936, tika uzsākta Rīgas teritorijas plānojuma izstrāde. Atbilstoši ar minēto lēmumu apstiprinātajam darba uzdevumam, plānojuma izstrādes nepieciešamību noteica Rīgas teritorijas plānojums 2006.-2018. gadam (Rīgas domes 2005.gada 20.decembra saistošie noteikumi Nr.34 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi”), Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, kas apstiprināta ar Rīgas domes 2014.gada 27.maija lēmumu Nr.1173, kā arī citi attīstības plānošanas dokumenti un normatīvie akti⁹¹. Būtiski ir atgādināt, ka jaunā Rīgas teritorijas plānojuma līdz 2030.gadam izstrādes procesā netiek pārvērtētas prasības vai nosacījumi, kas attiecas uz Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritoriju.

Augstākā tiesa blakus lēmumā nolēma vērst Rīgas domes un Vides aizsardzības un reģionālas attīstības ministrijas uzmanību uz Rīgas domes bezdarbību Rīgas vēsturiskā centra teritorijas sakārtošanā atbilstoši Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošo noteikumu Nr. 38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” 459.punktam, kā arī trīs mēnešu laikā no šā lēmuma spēkā stāšanās informēt Augstāko tiesu par pieņemtajiem lēmumiem un darbībām, lai izpildītu Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošo noteikumu Nr. 38 „Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” 459.punkta prasības.

Vērtējot Augstākās tiesas blakus lēmuma izpildi, secināms ka Rīgas dome, lai gan neievērojot lēmumā minēto termiņu – līdz 2017.gada 24.maijam, ir pieņēmusi pašvaldības lēmumus (2017.gada 12.septembrī un 2017.gada 18.oktobrī) par atļaujas atvērt spēļu zāli un organizēt attiecīgās azartspēles atcelšanu 42 objektiem Rīgas vēsturiskajā centrā un tā aizsardzības zonā. Vairāki no komersantiem pieņemtos lēmumus ir pārsūdzējuši tiesā Administratīvā procesa likumā paredzētajā kārtībā.

⁹⁰ Ibid. 3.p.

⁹¹ Darba uzdevuma Rīgas teritorijas plānojuma izstrādei. 1.p. Apstiprināts ar Rīgas domes 03.07.2012. lēmumu Nr.4936.

Vienā no tiesvedības procesiem, Administratīvās rajona tiesa 2018.gada 19.jūlijā iesniedza Satversmes tiesā pieteikumu un Satversmes tiesas 1.kolēģija 2018.gada 9.augustā pieņēma lēmumu par lietas ierosināšanu Nr.2018-17-03 “Par Rīgas domes 2006.gada 7.februāra saistošo noteikumu Nr.38 “Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” 459.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam”. Šajā lietā, kurai ir būtiska nozīme uzsākto, bet apturēto, tiesvedības procesu turpināšanā, Satversmes tiesa 2019.gada 16.maijā pieņēma spriedumu, atzīstot Rīgas domes 2006. gada 7. februāra saistošo noteikumu Nr.38 “Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” 459. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam⁹².

Kā norāda Satversmes tiesa, “praksē pastāv divi veidi, kādos pašvaldība var savā teritorijā ierobežot azartspēļu organizēšanas vietu izplatību: pašvaldība var, pirmkārt, noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā un, otrkārt, atbilstoši Azartspēļu likuma 42.panta trešajai vai sestajai daļai pieņemt individuālu lēmumu neizsniegt atļauju vai atcelt jau izsniegtu atļauju azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai”⁹³. Konstatējams, ka pie šāda secinājuma Satversmes tiesa ir nonākusi, interpretējot tiesisko regulējumu sistēmiski un teleoloģiski un secinot, ka azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšana pašvaldības teritorijas plānojumā un individuālu lēmumu pieņemšana attiecībā uz konkrētām azartspēļu organizēšanas vietām ir tādi risinājumi, kas viens otru nevis izslēdz, bet gan papildina. Abi šie tiesiskie risinājumi mūsdienu situācijā var darboties līdztekus un nodrošināt jēgpilnāko azartspēļu organizēšanas vietu izplatības kontroles sistēmu. Šāda izpratne ir savienojama arī ar likumdevēja mērķi izveidot pēc iespējas efektīvāku sistēmu, kuras ietvaros pašvaldības varētu, ja tas nepieciešams, ierobežot azartspēļu organizēšanas vietu izplatību savā teritorijā.

Ņemot vērā teritorijas attīstības plānošanas būtību un principus, jāatzīst: ja jau pašvaldībai ir piešķirtas tiesības ar individuāliem lēmumiem liegt azartspēļu organizēšanas vietu ierīkošanu savā teritorijā, tad vēl jo vairāk pašvaldībai ir tiesības tās teritorijas plānojumā noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus saskaņā ar teritorijas plānošanas tiesisko regulējumu. Azartspēļu organizēšanas ierobežojuma kā teritorijas izmantošanas aprobežojuma noteikšana pašvaldības teritorijas plānojumā nodrošina paredzamību gan komersantiem, gan iedzīvotājiem un sabiedrībai kopumā lielākā mērā nekā individuālo atļauju sistēma. Turklāt arī teritorijas plānojums ir pakļauts tiesas kontrolei, proti, persona var

⁹² Satversmes tiesas 16.05.2019. spriedums lietā Nr.2018-17-03, Latvijas Vēstnesis, 2019, nr.99 (6438).

⁹³ Ibid. 18.5.p.

iesniegt Satversmes tiesā pieteikumu par pašvaldības pieņemto teritorijas plānojumu tāpat kā par jebkuru normatīvo aktu, ar kuru, pēc personas ieskata, tiek aizskartas tās pamattiesības⁹⁴.

Jāatzīmē, ka arī līdzšinējā administratīvo tiesu praksē ir atzītas pašvaldību tiesības noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus gan teritorijas plānojumā, gan ar individuāliem lēmumiem attiecībā uz konkrētām azartspēļu organizēšanas vietām. Atsevišķos gadījumos pašvaldības individuālajā lēmumā sniegtais būtiskā iedzīvotāju interešu aizskārums pamatojums atzīts par nepietiekamu tieši tādēļ, ka pašvaldība attiecīgo jautājumu nav ietvērusi teritorijas plānojumā. Piemēram, Augstākā tiesa 2018.gada 27.aprīļa rīcības sēdes lēmumā lietā Nr.SKA-428/2018 norādīja, ka pašvaldībai situācija ir jāizvērtē kompleksi un ilgtermiņā, paredzot pilsētas teritorijā noteiktas vietas azartspēļu organizēšanai, iespējams, izstrādājot atbilstošu teritorijas plānojumu, un ka pašvaldība var atbilstoši plānošanas dokumentiem un skaidri izstrādātiem kritērijiem turpmākajā attīstības posmā pārveidot spēļu zāļu izvietojumu pilsētā, pieņemot jau konkrētus administratīvos aktus⁹⁵.

Savukārt Satversmes tiesa ir vērtējusi pašvaldības tiesības noteikt tās teritorijas plānojumā teritorijas izmantošanas aprobežojumus attiecībā uz komercdarbības nozari, kurā pastāv īpaša atļauju sistēma, un atzinusi: tas vien, ka Saeima un Ministru kabinets ir noteikuši kārtību, kādā persona var saņemt atļauju piesārņojošu darbību veikšanai, nenozīmē, ka pašvaldība, pieņemot teritorijas plānojumu, nevarētu savā teritorijā vispār aizliegt noteiktu piesārņojošu darbību veikšanu. Vietējai pašvaldībai ir tiesības noteikt teritorijas plānojumā dažādus īpašuma tiesību aprobežojumus saskaņā ar teritorijas plānojumā paredzētajiem teritorijas attīstības virzieniem un sabiedrības vairākuma vēlmēm attiecībā uz teritorijas turpmāko attīstību⁹⁶.

Satversmes tiesa norāda, ka attiecībā uz apstrīdēto normu Azartspēļu likuma 42.panta trešā un sestā daļa ir vērtējama kopsakarā ar RVC saglabāšanas un aizsardzības likumu un prasībām, kādas Rīgas vēsturiskajam centram izvirzījusi UNESCO. Proti, ir secināms, ka jau 2003. gadā, pieņemot RVC saglabāšanas un aizsardzības likumu, likumdevējs bija nospraudis mērķi noteikt visaptverošu Rīgas vēsturiskā centra un tā kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas un aizsardzības regulējumu. Šāds mērķis izriet arī no Latvijas starptautiskajām saistībām un Rīgas vēsturiskā centra kā Pasaules mantojuma sarakstā ierakstīta kultūras pieminekļa statusa.

Izvērtējot RVC saglabāšanas un aizsardzības likuma normas, Satversmes tiesa atzinusi, ka teritorijas attīstības plānošana ir viena no svarīgākajām pašvaldības funkcijām un nozīmīgs priekšnoteikums UNESCO Konvencijā noteikto mērķu sasniegšanai: "[Teritorijas plānošana] ne tikai nosaka galvenās vadlīnijas teritorijas izmantošanai nākotnē un dod iespēju kompleksi

⁹⁴ Satversmes tiesas 16.05.2019. spriedums lietā Nr.2018-17-03, 18.5.p.Latvijas Vēstnesis, 2019, nr.99 (6438).

⁹⁵ Augstākās tiesas 27.04.2018. rīcības sēdes lēmuma lietā Nr. SKA-428/2018, 8.p. [nav publicēts]

⁹⁶ Satversmes tiesas 12.11.2008. spriedums lietā Nr.2008-05-03, 9.1.p. Latvijas Vēstnesis, 2008, nr.78 (3962).

risināt zemes izmantošanas jautājumus, sabalansējot indivīda un sabiedrības intereses, bet arī nosaka attiecības starp vides un kultūras mantojuma aizsardzības interesēm un apbūvi⁹⁷ Tādējādi, vērtējot azartspēļu tiesisko regulējumu, ir jāņem vērā īpašais Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības statuss un tam pakārtotais RVC teritorijas plānojums.

Tēze: Izstrādājot RVC teritorijas plānojumu un nosakot Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas plānoto (atļauto) izmantošanu, tika izvērtēti arī jautājumi, kas saistīti ar azartspēļu organizēšanas vietu izvietojumu šīs teritorijas funkcionālajās zonās, tostarp ņemot vērā sabiedrības absolūtā vairākuma viedokli. RVC teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā minētais “azartspēļu organizēšanas objektu izvietojuma aizliegums” precizēts un nostiprināts ārējā normatīvajā aktā – Saistošajos noteikumos Nr.38, tostarp Teritorijas plānojuma grafiskajā daļā.

Konkrētajā situācijā ar spēļu zāļu ierīkošanas ierobežojumu noteikšanu RVC teritorijas plānojumā un individuālu lēmumu pieņemšanu atbilstoši Azartspēļu likuma 42.panta sestajai daļai iespējams sasniegt lietderīgāko un taisnīgāko, kā arī tiesību sistēmai visatbilstošāko rezultātu⁹⁸.

3.2. Pasaules mantojuma vietas pārvaldība

Ilgspējīga mantojuma pārvaldība, ko veido vērtības, vīzija un pārvaldības sistēma, tiek īstenota, ņemot vērā vides, sociālo un ekonomisko dimensiju.

Pasaules mantojuma kapacitātes stiprināšanas stratēģija,⁹⁹ ko Pasaules mantojuma komiteja pieņēma 2011. gadā, reaģēja uz daudzveidīgas un augošas auditorijas identificētajām vajadzībām Pasaules mantojuma saglabāšanas un pārvaldības aktivitāšu kapacitātes palielināšanai. Resursu materiālu, piemēram, labākās prakses gadījumu izpēti un saziņas līdzekļu izstrāde, ir viena no stratēģijā paredzētajām darbībām šo spēju uzlabošanai.

Novatorisks kapacitātes stiprināšanas iniciatīvas piemērs ir Pasaules mantojuma pārvaldības labākās prakses atzišana. Atbilstoši iniciatīvai, kas tika īstenota Pasaules mantojuma konvencijas 40. gadadienas ietvaros 2012. gadā, Pasaules mantojuma komiteja aicināja pieteikties tās Pasaules mantojuma vietas, kas bija parādījušas jaunus un radošus veidus, kā pārvaldīt savus objektus. Divdesmit trīs iesniegumu konkurencē, atbilstoši starptautiskās atlases komitejas lēmumam, vēsturiskā Vīgas pilseta Filipīnās tika izvēlēta kā labākā prakse, kas sasniegta ar salīdzinoši ierobežotiem resursiem, labu vietējās sabiedrības

⁹⁷ Satversmes tiesas 30.01.2004. spriedums lietā Nr.2003-20-01, 8.2.p. Latvijas Vēstnesis, 2003, nr.17 (2965).

⁹⁸ Satversmes tiesas 16.05.2019. spriedums lietā Nr.2018-17-03, 18.5.p.Latvijas Vēstnesis, 2019, nr.99 (6438).

⁹⁹ World Heritage Capacity Building Strategy (2011). Pieejams: <https://whc.unesco.org/archive/2011/whc11-35com-9Be.pdf> [aplūkots 11.11.2021.]

integrāciju vietas ilgtspējīgas saglabāšanas un pārvaldības aspektos, kā arī interesantu un daudzpusīgu pieeju aizsardzībai.¹⁰⁰

Pārvaldības prakse, kas atzīta par veiksmīgu un ilgtspējīgu, var ietvert visu, sākot no vietējo iedzīvotāju iesaistīšanas teritorijas pārvaldībā līdz politikas veidošanai un pat tūrisma regulēšanai.¹⁰¹ Šīs prakses kopīgošana ir stimuls dalībvalstīm un Pasaules mantojuma vietu īpašniekiem pārdomāt savu pārvaldības praksi, kā arī izpētīt tās uzlabošanas iespējas un efektīvākos risinājumus. Autores ieskatā šī iniciatīva būtu izmantojama, vērtējot Rīgas vēsturiskā centra pārvaldības modeļa izveides iespējas.

Analizējot Rīgas vēsturiskā centra pārvaldības pieeju, secināms, ka Pasaules mantojuma vietai nav izstrādāts pārvaldības plāns, bet pārvaldības modelis ir balstīts uz tiesību aktu sistēmu un institucionālo sadarbību starp valsts un pašvaldības iestādēm. Kā norādīts pētījuma pirmajā nodaļā, Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanu nodrošina visaptveroša tiesību aktu sistēma, ko veido septiņas starptautiskās kultūras mantojuma aizsardzības konvencijas, kurām ir pievienojusies Latvija, likums “Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums, 23 citi likumi, 27 Ministru Kabineta noteikumi un rīkojumi, kā arī Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums un pašvaldības saistošie noteikumi, kas attiecas uz šo teritoriju. Galvenās atbildīgās institūcijas, kas ilgtermiņā ir iesaistītas pārvaldības procesā ir Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde un Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments.¹⁰² Lai nodrošinātu plašāku un regulāru visu ieinteresēto pušu iesaisti un holistiskāku pieeju Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanai, aizsardzībai un attīstībai, 2003. gadā tika izveidota Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padome – sabiedriska konsultatīva institūcija ar Vēsturiskā centra likumā noteiktu plašu kompetenci telpiskās plānošanas un būvniecības jautājumos.¹⁰³ Padome darbojas atbilstoši Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padomes nolikumam,¹⁰⁴ sēdes ir atklātas un pieņemtie lēmumi ir pieejami sabiedrībai.

Kā norādīts UNESCO Pasaules mantojuma komitejas 37. sesijas ietvaros pieņemtajā pasaules mantojuma vietas “Rīgas vēsturiskais centrs” retrospektīvajā īpašas nozīmes universālās vērtības pamatojumā, “visaptverošais Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības un saglabāšanas modelis cenšas saglabāt vietas autentiskumu un integritāti, un nodrošināt

¹⁰⁰ Sharing best practices in World Heritage management. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/recognition-of-best-practices/> [aplūkots 11.11.2021.]

¹⁰¹ World Heritage No.67, April 2013. p.98. World Heritage Centre. [aplūkots 11.11.2021.]

¹⁰² Līdz 2021.gada 1.septembrim pašvaldības atbildīgās institūcijas bija Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, Rīgas pilsētas būvvalde, Rīgas pilsētas arhitekta birojs un Rīgas pilsētas arhitekta kolēģija.

¹⁰³ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums. 11.pants: LV likums. Pieņemts 29.05.2003. [11.11.2021. red.]

¹⁰⁴ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības padomes nolikums: Ministru kabineta 2003.gada 21.oktobra noteikumi Nr.582. [11.11.2021. red.]

iespējamo apdraudējumu novēršanu.¹⁰⁵ Iepazīstoties ar definētajiem apdraudējumiem, autore nevar piekrist apgalvojumam, ka Pasaules mantojuma vietas primāro apdraudējumu rada pilsētvides attīstības plānošana, kas nav pietiekami balstīta uz līdzsvarotu ilgtermiņa attīstību un zemā sabiedrības līdzdalība plānošanas procesos,¹⁰⁶ jo pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumenti, tajā skaitā Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums, ir izstrādāti, ievērojot gan attīstības plānošanas, gan teritorijas attīstības plānošanas pamatprincipus, tostarp ilgtspējības principu, kā arī plānošanas procesos sabiedrības iesaiste krietni pārsniedz formālās publiskās apspriešanas procedūras robežas.

Savukārt, var pievienoties argumentiem, ka par apdraudējumu ir uzskatāmas ekonomiskās attīstības galējības, pārmērīgi strauja izaugsme vai krīze. Mantojuma vietas izcilo universālo vērtību var apdraudēt arī nepietiekama mantojuma vērtību izpratne un novērtēšana sabiedrībā. Raksturīgas ir oriģinālās substances un autentiskuma zaudēšanas tendences, ko ietekmē, piemēram, vēsturisku ēku un būvju nojaukšana, vēsturiskā plānojuma struktūras pārveidošana, nekvalitatīvas vēsturisko ēku telpiskās kompozīcijas vai jumta formas izmaiņas un vēsturisko ēku remonts, izmantojot nepiemērotas metodes un/vai materiālus, kā arī apdraudējumu var radīt vēstures viltojumi ar vēsturisku ēku atdarinājumiem vai stilu imitācijām. Tāpat arī zemas kvalitātes jaunbūvju tendences, tajā skaitā jaunu, lielu ēku būvniecība, kas neatbilst vēsturiskās apbūves mērogam un raksturam, lieli objekti, kas piesaista satiksmi vēsturiskajā pilsētas centrā un jaunu, lētu, arhitektoniski mazvērtīgu ēku būvniecība vēsturiskajā pilsētvidē. Mantojuma vietas attīstību negatīvi var ietekmēt arī nepietiekamie finanšu resursi mantojuma saglabāšanas pasākumiem.¹⁰⁷

Vērtējot kopējos attīstības procesus, jānorāda, ka Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības pārvaldības jautājumu loks nepārtraukti tiek paplašināts, piemēram, pilnveidojot datu bāzes, izstrādājot atsevišķu teritoriju lokālplānojumus vai detālplānojumus, veicot kopējo vizuālās ietekmes izpēti, izvirzot prasības mantojuma ietekmes novērtējuma procedūrām, kā arī dažādojot vietējās sabiedrības iesaisti. Lai risinātu norādītos problēmjautājumus holistiskā un līdzdalības ietvarā, pašvaldība 2014. gadā ir izstrādājusi jaunu ilgtermiņa attīstības stratēģiju un vidēja termiņa attīstības programmu, kā arī 2013. gadā – grozījumus Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā, kur plānošanas pieejas pamatā ir 2011. gadā ieviestā jaunā Latvijas plānošanas sistēma, kā arī attiecīgus grozījumus tiesiskajā regulējumā. Pašvaldība ir pieņēmusi saistošos noteikumus par teritorijas izmantošanu un apbūvi, kas novērsīs Rīgas vēsturiskā centra ietekmējošu pārlieku lielu

¹⁰⁵ Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value. WHC-13/37.COM/8E, p.252. Pieejams: <https://whc.unesco.org/archive/2013/whc13-37com-8E-en.pdf> [aplūkots 11.11.2021.]

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value. WHC-13/37.COM/8E, p.252. Pieejams: <https://whc.unesco.org/archive/2013/whc13-37com-8E-en.pdf> [aplūkots 11.11.2021.]

jaunbūvju rašanos un vēsturisko ēku nojaukšanu. Pašvaldības rīcības pastiprina valsts līmeņa normatīvi, kas katras iecerētās izmaiņas pieprasa izvērtēt saistībā ar mantojuma struktūru un pamatojoties uz noteiktu kultūrvēsturisko vērtību izvērtējumu, būtisks ir nosacījums par izmaiņu izvērtēšanu un atklātu apspriešanu starpinstitūciju padomēs, kā arī prasība par atklāta arhitektūras konkursa organizēšanu tajos gadījumos, ja jaunu ēku būvniecība tiek paredzēta Rīgas vēsturiskā centra publiskajā ārtelpā. Šīs iniciatīvas tiek veicinātas, mainot attieksmi pret mantojuma vērtībām sabiedrībā, pateicoties plašām tūristu piesaistes kampaņām (Live Riga, ko vada pašvaldības Tūrisma attīstības birojs), NVO un valsts un pašvaldību institūciju rīkotajām publiskajām diskusijām. Tūrisma attīstības pamatnostādnes Rīgā aktualizē pašvaldība. Katra vēsturiska ēka paredzētas publiskai lietošanai, ir savi norādījumi ārkārtas gadījumiem. Vispārēja katastrofu sistēma vadība tiek īstenota saskaņā ar Civilās aizsardzības likumu. Rīgas brīvostas relatīvais tuvums pārkraušanas zona uz Rīgas vēsturisko centru un līdz ar to bīstamo un piesārņojošas vielas caur Rīgas vēsturisko centru un tā buferzonu var uzskatīt par potenciālu draudus, lai gan ostas darbību plānots pārcelt no to pašreizējās vietas. Finanšu instrumentus Pasaules mantojuma vietai veido valsts un pašvaldību budžets, nodoklis sistēma, starptautiskie finanšu instrumenti, privātais finansējums. Visu ieinteresēto pušu kopīga sadarbība ir bijusi iekļaušana, informācija un stimuli laika gaitā.

Vērtējot pašvaldības iniciatīvas, kā veiksmīgu piemēru var atzīmēt Ziemeļvalstu un Baltijas valstu mobilitātes programmas “Kultūra” ietvaros īstenoto sadarbības projektu UNESCO Pasaules mantojuma vietu pārvaldības veicināšanai Baltijas valstīs, kura partneri ir Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments sadarbībā ar Viļņas vecpilsētas atjaunošanas aģentūru (Lietuva) un Tallinas pilsētas pašvaldības Pilsētplānošanas departamentu (Igaunija).¹⁰⁸ Projekta mērķis ir attīstīt starppilsētu sadarbības un datu platformu, atspoguļojot situāciju un progresu UNESCO Pasaules mantojuma teritoriju – pilsētu vēsturisko centru pārvaldībā trīs Baltijas valstu galvaspilsētās – Viļņā, Rīgā un Tallinā.

Projekta prioritātes un intereses aptver ne tikai pieredzes apmaiņu par 25 gadu izaicinājumiem un sasniegumiem Baltijas valstu galvaspilsētu vēsturisko centru pārvaldībā, diskusijas par vēsturisko centru dzīvotspēju un mūsdienu norisēm vēsturisko centru pilsētvidē, bet tā ietvaros tiek organizētas darbnīcas par vēsturiskā centra iedzīvotāju iesaistīšanu attīstības projektos un finansiālā atbalsta piesaisti vēsturisko centru attīstībā, autentiskuma saglabāšanu un mūsdienu attīstību vēsturiskā centra vidē, sadarbības pasākumu nepārtrauktību, datu vākšanas nepieciešamību un uz sabiedrības iesaisti vērstas sadarbības platformas izveidi. Autores ieskatā projektā paredzētā interaktīvās platformas izveide kultūras

¹⁰⁸ Projekts “UNESCO Pasaules mantojuma vietu pārvaldības veicināšana Viļņā, Rīgā un Tallinā”. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments. Pieejams: <https://www.rdpad.lv/portfolio/unesco-pasaules-mantojuma-vietu-parvaldibas-veicinasana-vilna-riga-un-tallina/> [aplūkots 11.11.2021.]

un pārvaldības informācijas sagatavošanai un izplatīšanai starp projekta partneriem ir labs pamats, lai aktualizētu jautājumu par Rīgas vēsturiskā centra pārvaldības modeļa izveidi.

Izvērtējot aktuālākos pārvaldības plānus Eiropas kontekstā un Pasaules mantojuma centra vadlīnijas pārvaldības plānu ietvaram, secināms, ka Pasaules mantojuma sistēma neparedz ieviest unificētu pārvaldības modeli, vienlaikus akceptējot katras mantojuma vietas identitātei atbilstošu pieeju. Savukārt, lai nodrošinātu Rīgas vēsturiskā centra efektīvu un koordinētu kultūras mantojuma vērtību saglabāšanu, aizsardzību un ilgtspējīgu attīstību, integrētas pārvaldības sistēmas izveide ir vitāli nepieciešama. Kā vieni no būtiskākiem jautājumiem, ka risināmi izstrādes procesā ir procesu monitorings, risku noteikšana, ietekmju izvērtējums, institucionālā sadarbība un pilsoniskā līdzdalība.

KOPSAVILKUMS

Atbilstoši maģistra darbā izvirzītajam mērķim, veikts Pasaules mantojuma vietas “Rīgas vēsturiskais centrs” telpiskās plānošanas tiesiskā regulējuma izvērtējums īpašas nozīmes universālās vērtības saglabāšanas un aizsardzības speciālo tiesību normu ietvarā.

Pētījumā analizēti Rīgas valstspilsētas pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumenti – ilgtspējīgas attīstības stratēģija, attīstības programma, teritorijas plānojumi, tematiskie plānojumi, lokālpilānojumi un detālpilānojumi. Darbā apzinātas starptautiskajos un nacionālajos tiesību aktos, kā arī metodiskajos materiālos ietvertās prasības, ārvalstu piemēri, pieejamā tiesu prakse un judikatūra.

Pētījuma rezultātā tiek izvirzītas šādas tēzes:

1. Lai nodrošinātu UNESCO Pasaules mantojuma vietas “Rīgas vēsturiskais centrs” īpašas nozīmes universālās vērtības aizsardzību un garantētu šīs vērtības saglabāšanu nākamajām paaudzēm, nozīmīga loma ir ne tikai starptautiskajiem tiesību aktiem, nacionālajam normatīvajam regulējumam, telpiskās plānošanas sistēmai un pārvaldības modelim, bet arī katra sabiedrības indivīda apziņai, zināšanām un izpratnei par iepriekšējo paaudžu atstāto mantojumu un līdzdalībai ilgtspējīgas attīstību procesos.
2. Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums un Rīgas domes 2006. gada 7. februāra saistošie noteikumi Nr. 38 “Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi” ir izstrādāti ar augstu detalizācijas pakāpi un nodrošina ne tikai UNESCO Pasaules mantojuma vietas īpašas nozīmes universālās vērtības saglabāšanu un aizsardzību, bet īstenojot tiesības uz labvēlīgu vidi, rada iespējas ilgtspējīgai, līdzsvarotai un kvalitatīvai attīstībai.
3. Tiesiskā situācija, kad Rīgas pilsētas administratīvajā teritorijā vienlaicīgi spēkā ir divi vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumenti – Rīgas teritorijas plānojums 2006.-2018.gadam un Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums ir pretrunā ar Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumu Nr. 628 “Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem” 27. punktu, kas nosaka, ka valstspilsētas teritorijas plānojumu izstrādā visai pašvaldības administratīvajai teritorijai. Praksē tiesiskā situācija, kas ir neatbilstoša Latvijas teritorijas attīstības plānošanas sistēmā nostiprinātajai vispārīgajai plānošanas dokumentu hierarhijai un principiem, nereti rada domstarpības starp tiesību aktu piemērotājiem un administratīvo aktu adresātiem konkrēta būvniecības procesa ietvaros, līdz ar to pašvaldībā kavējot izveidot vienotu plānošanas dokumentu

piemērošanas praksi. Lai gan minētā kolīzija pirmšķietami ir novērsta jaunajā Rīgas teritorijas plānojumā¹⁰⁹, tā risinājumos Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijai paredzot atšķirīgu funkcionālo zonējumu un attiecīgu tiesisko regulējumu pārejas posmam, faktiski šo situāciju var vērtēt kā juridisku fikciju, jo jaunajā Rīgas teritorijas plānojumā pilsētas vēsturiskajā centrā plānošana nav notikusi, savukārt noteiktais funkcionālais zonējums ir vispārināts līdz pilsēttelpas faktiskajam lietojumam – jauktas centra apbūves teritorija, transporta infrastruktūras teritorija, dabas un apstādījumu teritorija, ūdeņu teritorija.

4. Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums kopš 2017. gada 1. jūnija nosaka, ka Rīgas domei jāizstrādā Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas lokālplānojums, taču likumā netiek atklāts termina “Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas lokālplānojums” saturs, kā arī netiek paredzēts pārejas noteikumu regulējums, kas darbotos laika periodā līdz minētā attīstības plānošanas dokumenta izstrādei un apstiprināšanai. Minēto pretrunu novēršanai nepieciešams veikt attiecīgus grozījumus Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likumā, normatīvā akta izstrādes procesā nodrošinot konsultācijas ar atbildīgajām nozares ministrijām un iesaistītajām institūcijām.
5. Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma deleģējums izstrādāt lokālplānojumu Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonai nav pretrunā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma regulējumu, ar nosacījumu, ja lokālplānojums tiek izstrādāts kā Rīgas teritorijas plānojuma grozījumi pēc jaunā Rīgas teritorijas plānojuma īstenošanas uzsākšanas. Diskusijai atklāts paliek jautājums par Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijā spēkā esošo lokālplānojumu integrēšanu “jaunajā” lokālplānojumā vai to atcelšanu.
6. Ņemot vērā, ka spēkā esošais Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojums un perspektīvā paredzētais lokālplānojums tiek izstrādāts Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas robežās, lai nodrošinātu šo teritoriju robežu sakrītību, nepieciešams veikt attiecīgus grozījumus Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 1.pielikumā un 2.pielikumā, paredzot robežu ģeotelpisko datu piesaisti un precizējot robežu aprakstu.
7. Ievērojot teritorijas attīstības plānošanas principus, t.sk. ilgtspējības un pēctecības principus, uzsākot jauna plānošanas dokumenta izstrādi, nepieciešams izvērtēt spēkā

¹⁰⁹ Apstiprināts ar Rīgas domes 15.12.2021. lēmumu Nr. 1091; 15.12.2021. izdoti. Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 103 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi”. Teritorijas plānojums un saistošie noteikumi nav īstenojami tikmēr, kamēr nav pabeigtas Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajā daļā minētās darbības, kas attiecināmas uz teritorijas plānojuma pārsūdzēšanas procesu.

esošajā Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā noteiktos nekustamā īpašuma izmantošanas aprobežojumus, kas reģistrējami Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā noteiktajā kārtībā Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā kā apgrūtinājumi, kā arī citus aprobežojumus un sagatavot priekšlikumus sabiedrības interesēs noteikto aprobežojumu kompensācijas mehānismu izstrādei.

8. Ņemot vērā Rīgas vēsturiskā centra teritorijas īpašo statusu, lai nodrošinātu UNESCO Pasaules mantojuma vietas efektīvu un koordinētu kultūras mantojuma vērtību saglabāšanu, aizsardzību un ilgtspējīgu attīstību, autore norāda uz nepieciešamību veidot integrētu pārvaldības sistēmu, paredzot atbilstošu monitoringu un pilsoniskās līdzdalības iespēju.

PATEICĪBAS

Ņemot vērā pētījuma tēmas starpdisciplināro tvērumu, darba autore izsaka vislielāko pateicību biedrības „ICOMOS Latvija” valdes priekšsēdētājai Katrīnai Kukainei, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Telpiskās plānošanas un zemes pārvaldības departamenta direktora vietniecei, Zemes pārvaldības un plānojumu uzraudzības nodaļas vadītājai Ilzei Aigarei, zvērinātu advokātu biroja „Eversheds Sutherland Bītāns” partnerei, Nekustamā īpašuma un būvniecības prakses grupas vadītājai, zvērinātai advokātei Ilzei Kramiņai, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Arhitektūras un mākslas daļas ekspertei pilsētplānošanā Ingunai Jekalei, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Restaurācijas politikas sektora ekspertam, arhitektūras restaurācijas vecmeistaram, arhitektam Pēterim Blūmam, Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes Arhitektūras projektēšanas katedras praktiskajam docentam, arhitektam Egonam Bērziņam un Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta Pilsētvides attīstības pārvaldes ekspertam Rīgas vēsturiskā centra UNESCO Pasaules mantojuma pārvaldības plānošanas jautājumos Aigaram Kušķim par veltīto laiku profesionālām diskusijām, kas devušas vērtīgas idejas darba virzībai, kā arī īpaša pateicība maģistra darba vadītājai Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras docentei, vides tiesību ekspertei Dr. iur. Silvijai Meierei par metodiskajiem ieteikumiem un morālo atbalstu darba izstrādē.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības koncepcija. Vīzija 2002/2020 / [Juris Dambis ... [u.c.]] ; Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. [Rīga] : Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, [2002]. 62, [4] lpp., [10] lp. iel.: il., plāni, kartes ; 30 cm. + 5 atsev. lp. kartes.
2. Vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības koncepcija. Vīzija 2002/2020. VKPAI, 2002. 3., 15. lpp.
3. Čepāne I., Statkus S. Pašvaldības teritorijas plānojums kā nekustamā īpašuma tiesību aprobežojums. Jurista Vārds, 2005, nr.3.
4. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 323.lpp.
5. Meiere S. Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem. Latvijas Vēstnesis, 2001, nr.24., nr.28.
6. Meiere S. Teritorijas plānošana kā vides aizsardzību nodrošinošs līdzeklis: tiesiskais regulējums un ar to saistītās problēmas. Latvijas Universitātes Raksti, 2003, 657. sēj., 21. lpp.
7. Rimša A. Personas subjektīvās publiskās tiesības uz publisko lietu izmantošanu. I. Vēsture un ārvalstu pieredze. Jurista Vārds, 2009, Nr.36.
8. Rīgas plānošanas reģiona telpiskais (teritorijas) plānojums 2005.-2025.gadam (apstiprināts Rīgas plānošanas reģiona attīstības padomes sēdē 2007.gada 2. februārī). Pieejams: <http://www.rpr.gov.lv/pub/index.php?id=180>.
9. Rozenfelds J. Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 59 lpp.
10. Sabiedriskā labuma biedrības „Sabiedrība par atklātību Delna”: Publiskās infrastruktūras tiesiskais regulējums un prakse Latvijā: korupcijas riski un to novēršanas iespējas.
Pieejams: http://delna.lv/wp-content/uploads/2011/04/Petijums_publ-infrastrukt-korupcijas-riski_1.pdf [aplūkots 2018. 2.martā], 101 lpp.
11. Satversmes tiesas 2010.gada 16.jūlija lēmums par lietas ierosināšanu. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_ierosin_2010_54.htm [aplūkots 2010.gada 30.oktobrī].
12. Višņakova G., Balodis K. LR Civillikuma komentāri. Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu. - Rīga: Mans Īpašums, 1998, 255 lpp.

13. Takacs D. The Public Trust Doctrine, Environmental Human Rights, and the Future of Private Property, 2008, New York University Environmental Law Journal, Vol. 16, p. 711.
14. Lietuvas Republikos teritorijos bendrasis planas, 2004. Pieejams: <http://www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf>, [aplūkots 2010. gada 8.novembrī], 70 lpp.
15. Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija līdz 2030.gadam: Apstiprināta LR Saeimā 2010.gada 10.jūnijā. Latvijas Vēstnesis. 2010. 29.jūnijs, nr.101. Pieejams: http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_lv.pdf [aplūkots 2018.gada 2.aprīlī].

Normatīvie akti

16. Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās: LV likums. Ziņotājs, 1991. 19.decembris, nr.49.
17. Par autoceļiem: LV likums. Ziņotājs, 1992. 2.aprīlis. nr.13.
18. Civillikums. Trešā daļa. Lietu tiesības: LV likums. Ziņotājs, 1992. 30.jūlijs, nr.29.
19. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, nr.43.
20. Būvniecības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 30.augusts, nr.131.
21. Par pašvaldībām: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 24.maijs, nr.61.
22. Aizsargjoslu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 25.februāris, nr.56/57.
23. Par 1998.gada 25.jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.aprīlis, nr.64.
24. Teritorijas plānošanas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 12.jūnijs, nr.88.
25. Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 22.decembris, nr.205.
26. Par Eiropas ainavu konvenciju: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 18.aprīlis, nr.63.
27. Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 30.decembris, Nr.202. 2.pielikums (28.01.2010. likuma redakcijā, kas stājas spēkā ar 15.02.2010., Latvijas Vēstnesis, 2010. 10.februāris, nr.23.
28. Grozījumi Zemes ierīcības likumā: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 7.jūlijs, nr.106.
29. Noteikumi par teritorijas plānojumiem: Ministru kabineta 2000.gada 5.decembra noteikumi nr.423. Latvijas Vēstnesis, 2000. 8.decembris, nr.446/447, [stājas spēkā 09.12.2000.; zaudējis spēku 31.12.2003.].

30. Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 208-08 „Publiskas ēkas un būves”. Ministru kabineta 2008.gada 21.jūlija noteikumi Nr.567. Latvijas Vēstnesis, 2008. 24.jūlijs, nr.113.
31. Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas noteikumi: Ministru kabineta 2009.gada 6.oktobra noteikumi Nr.1148. Latvijas Vēstnesis, 2009. 9.oktobris, nr.161.
32. Noteikumi par būvju klasifikāciju: Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1620. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris.
33. Par Zemes pārvaldības likuma koncepciju: Ministru Kabineta 2010.gada 19.aprīļa rīkojums Nr.214. Latvijas Vēstnesis, 2010.21.aprīlis, nr.63.
34. Zemes pārvaldības likuma koncepcija. Pieejams Politikas plānošanas datu bāze - <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3355> [aplūkots 2018.gada 2.aprīlī].

Politikas plānošanas un attīstības plānošanas dokumenti

Juridiskās prakses materiāli

35. Par Ministru kabineta 2001.gada 31. jūlija noteikumu Nr. 349 Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3.oktobra noteikumos Nr.291 „Suņu un kaķu turēšanas noteikumi” atbilstību Satversmes 105.pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 14. panta 3. punktam. Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija spriedums lietā Nr.2002-01-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.maijs, nr.75.
36. Par Kuldīgas rajona padomes 1999.gada 15.decembra Kuldīgas rajona teritorijas plānojuma 2.daļas 8.3.1.punkta par Spīķu HES un Kuldīgas rajona Vārmes pagasta padomes 2003.gada 20.februāra Vārmes pagasta teritorijas plānojuma par „Baložu” māju zemes iekļaušanu Spīķu HES teritorijā atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 14.decembra spriedums lietā Nr.2005-10-03. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20.decembris, nr.203.
37. Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005.gada 9.jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.2005-12-0103. Latvijas Vēstnesis, 2005. 20.decembris, nr.2003.
38. Par Limbažu pilsētas domes 2006. gada 25. janvāra saistošo noteikumu Nr.4 „Limbažu pilsētas teritorijas plānojuma grafiskā daļa un teritorijas izmantošanas un

apbūves noteikumi” plānojuma, ar kuru zemes gabals Cēsu ielā 24 iekļauts Limbažu pilsētas teritorijas izmantošanas un nekustamo īpašumu lietošanas mērķu grupas dabas pamatnes teritorijas vai brīvās izbūves teritorijas mežparku un parku teritorijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam: Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.2006-38-03. Latvijas Vēstnesis, 2007. 28.aprīlis, nr.70.

39. Administratīvās apgabaltiesas 2008.gada 27.maija spriedums lietā Nr.A42631507.

Pieejams:http://www.tiesas.lv/files/AL/2008/05_2008/27_05_2008/AL_2705_apg_A_A43-2395-08_17.pdf [aplūkots 2010.gada 15.oktobrī].

40. Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 1.jūnija spriedums lietā Nr.A42631507.

Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/06_2009/01_06_2009/AL_0106_raj_A-5360-09_37.pdf [aplūkots 2010.gada 15.oktobrī].

Maģistra darbs “Rīgas vēsturiskā centra telpiskās plānošanas tiesiskie aspekti”
izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ (*personiskais paraksts*) Ieva Renkvica

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Doc. Dr. iur. Silvija Meiere (*personiskais paraksts*) _____ .2021.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā _____ 2021.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____ (*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts noslēguma pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____ (*personiskais paraksts*)